

De zaak van de rentmeester

In de jaren tachtig van de 18de eeuw werd de Indiviese Raad van Maastricht geconfronteerd met interne spanningen. Deze zijn door de historicus Spiertz uitvoerig beschreven.¹ Aan die spanningen gingen verschillende incidenten vooraf. Het eerste incident betrof de in 1785 tegen de vice-hoogschout Jan Hubert van Slijpe geuite beschuldiging dat hij een geheime en verraderlijke correspondentie zou onderhouden met de ontslagen voogd van stadhouder Willem V, Lodewijk Ernst hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel. Deze hertog, Oostenrijks staatsburger en officier, had zich na zijn ontslag teruggetrokken in Aken. De bedoeling van deze correspondentie zou zijn de stad Maastricht uit te leveren aan de Oostenrijkse keizer Jozef II, die deze vestingstad in 1784 had opgeëist.² Het tweede incident betrof de drie jaar later geuite beschuldiging aan het adres van de commissaris-instructeur en *'Rentmeester der Domeinen in de drie Staatsche landen van Overmaas'*, Willem Hendrik van Panhuys. Hij zou in juni van dat jaar de wegens desertie ontslagen en verbannen kolonel, Rogier baron Suljard de Leeftael, die bekend stond als een vurig patriot, gedurende veertien dagen hebben laten logeren op zijn landgoed Haeren te Voerendaal.³

Wat het eerste incident betreft, zo merkte Spiertz op, ging het er waarschijnlijk om sporen en bewijzen te vinden van een geheime correspondentie tussen Van Brunswijk en de stadhouder met van Slijpe als tussenpersoon.⁴ Deze hypothese werd door hem echter niet verder onderbouwd. Het tweede incident werd door Spiertz slechts zeer summier en onvolledig beschreven. Een grote hoeveelheid bronnenmateriaal werd door hem zelfs buiten beschouwing gelaten.⁵

In deze bijdrage staat het tweede incident centraal. Ter completering van de door Spiertz vermelde gegevens wordt een uitvoerige beschrijving gegeven van de tegen Van Panhuys gevoerde hetze, de tegen hem geuite beschuldiging, het ronselen van getuigen om de beschuldiging bewijskracht te geven, het door de Staten-Generaal opgedragen buitengerechtelijk onderzoek en de daarop volgende strafrechtelijke procedure voor de Staatse Raad van Brabant. Alvorens daartoe over te gaan wordt echter eerst nog summier stil gestaan bij het eerste incident omdat dit in feite de aanleiding vormde voor het tweede. Daarbij wordt ingegaan op de door Spiertz geformuleerde hypothese dat men, via de beschuldiging aan het adres van Van Slijpe, in feite de stadhouder wilde treffen.

EEN PATRIOTTISCHE COUP TEGEN DE STADHOUDER?

Wanneer men de verschillende feiten over de geheime en verraderlijke correspondentie op een rijtje zet, ontstaat het volgende beeld.

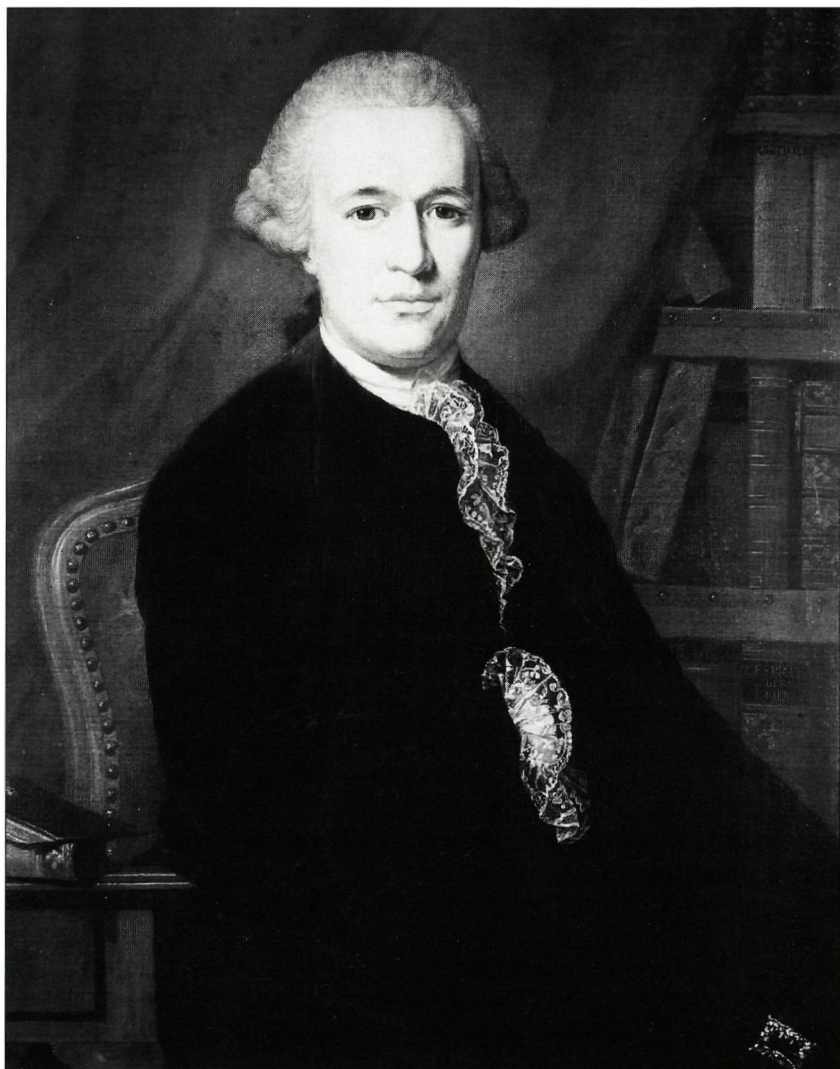
De beschuldiging tegen Van Slijpe werd gepubliceerd door twee vooraanstaande patriottische bladen, namelijk de courant de '*Gazette de Leyde*' en het weekblad '*De Post van den Neder-Rhijn*'. De '*Gazette de Leyde*' stond bekend als een uitstekende courant en was derhalve invloedrijk in binnen- en buitenland. De in Leiden woonachtige Franse journalisten Pierre Alexandre Dumont Pigalle en Antoine Marie Cérasier behoorden tot de medewerkers. Eigenaar en redacteur was de patriot en hoogleraar in de Griekse letteren en vaderlandse geschiedenis Johan Luzac.⁶ Het weekblad '*De Post*', in 1781 opgericht door Pieter 't Hoen, had een sterk polemische inslag en stond vanaf het begin voor volkssouvereiniteit als basis van een gezond republikeins staatsbestel. Het vigerende stadhouderlijke systeem werd herhaaldelijk op de korrel genomen.⁷

De bron van het bericht was de rijngraaf Van Salm, eveneens een overtuigd patriot. Hij zou dat, tijdens een verblijf in Berlijn, hebben gehoord van Frederik de Grote, de koning van Pruisen.⁸

Het was vervolgens de advocaat-fiscaal van de Generaliteit, Johan Gerard van Oldenbarneveld genaamd Tullingham, die van de Raad van State de opdracht kreeg om in Maastricht de zaak nader te onderzoeken.⁹ Deze Tullingham was een halfbroer van Hendrik Justus van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingham, de advocaat-fiscaal en procureur-generaal van de Staatse Raad van Brabant en tevens een felle orangist. Dat laatste was Tullingham niet, integendeel. Dankzij de stadhouder weten we dat hij ooit patriot was geweest. Tegenover anderen liet deze zich namelijk over de twee broers eens ontvallen: "*Doch dit onder ons acht ogen, den eene broeder heeft sig gesignaleert als een patriot, den ander als een prinsman; dog ik concludeer en segge niets meer dat dat het twee broeders zijn*".¹⁰ Bovendien was Tullingham een achterneef van Willem Hendrik van Panhuys.¹¹

In het door Tullingham in Maastricht uitgevoerde onderzoek vallen vervolgens twee zaken op. In de eerste plaats nam hij bij zijn aankomst in Maastricht op 12 maart 1785 geen contact op met de vice-hoogschout van de stad. Gezien de aard van de beschuldiging, hoogverraad, zou een contact met de criminele officier van de stad wel op zijn weg hebben gelegen.¹² Dat hij dit achterwege liet, is alleen te verdedigen als Van Slijpe al vooraf als verdachte was aangemerkt waarbij zich dan de vraag aandient wie hem tot verdachte had gemaakt. Tullingham had wel contact met de twee Brabantse commissarissen-instructeurs, Willem Hendrik van Panhuys en diens collega Abraham George Pillera. Zij waren hem behulpzaam met het aanvoeren van bezwarend materiaal tegen Van Slijpe. In een latere fase van het onderzoek deden ze dat zelfs in opdracht van de Staten-Generaal.¹³ Bovendien

1. De advocaat-
fiscaal van de
Generaliteit:
Johan Gerard van
Oldenbarneveld
genaamd Tullingh
(1737-1803),
halfbroer van de
advocaat-fiscaal
van de Staatse
Raad van Brabant.
Foto: Iconografisch
Bureau, Den Haag.

werden ze geassisteerd door de erkende Leidse patriot Joost Romswinkel.¹⁴ Zijn aanwezigheid bevestigt nog eens het grote gewicht van de zaak. Romswinkel, die een advocatenpraktijk had te Leiden, was namelijk lid van de Staten-Generaal en maakte zelfs deel uit van het Secretet Besogne.¹⁵ Zonder maar een woord met Van Slijpe te hebben gewisseld werd deze op donderdag 24 maart 's avonds om negen uur plotseling en geheel onverwacht gearresteerd wat hem op vijf weken huisarrest kwam te staan.¹⁶

In de tweede plaats werd Tullinghs' onderzoek gekenmerkt door een ongekend fanatisme. Tot twee maal toe negeerde hij bijvoorbeeld een verzoek van zijn opdrachtgever, de Raad van State, om bij gebrek aan bewijs

het onderzoek tegen Van Slijpe te staken.¹⁷ En toen het bewijs niet werd gevonden aarzelde hij niet om tegen Van Slijpe met nieuwe beschuldigingen te komen die met de zaak niets te maken hadden. Hoe dan ook, Van Slijpe moest hangen! Waarom? Waarschijnlijk hierom: het bewijs moest, hoe dan ook worden geleverd. Dat het daar om draaide, blijkt tenminste uit een verslag van Van Slijpe en uit de later uitgevoerde maar mislukte overval op de papieren van Van Brunswijk te Aken.

Uit het verslag van Van Slijpe blijkt dat Tullingh op zekere dag de vice-hoogschout onder vier ogen wilde spreken. De twee kapiteins die hem bewaakten, kregen het verzoek de kamer te verlaten. Toen ze alleen waren vroeg Tullingh hem of hij onlangs niet in Den Haag was geweest? Van Slijpe bevestigde dat. Vervolgens vroeg Tullingh of hij toen geen brieven of dépêches van anderen had meegenomen met het verzoek deze te willen bezorgen bij de hertog in Aken. Op dat moment werden Van Slijpes' ogen geopend en drong het met een schok tot hem door waar Tullingh eigenlijk op uit was: *"Ik wierd verlicht, en begreep, dat men my hield voor het werktuig eener zoo niet Verraderlyke, ten minste geheime Correspondentie tusschen de twee Vorstelyke Perzoonen, onzen gewenschten Erfstadhouder en den Heere Hertog van Brunswijk te Aken; toen begreep ik, dat myne vervolgingen alleen ten oogmerk hadde, het verfoeylyk opzet, om deeze twee Hoogaanzenlyke Princen, die eeuwig in myn hart leeven zullen, als Verraders te ontdekken"*.¹⁸

Toen het onderzoek in Maastricht niets opleverde, probeerde Hollandse patriotten, waarschijnlijk de Dordtse raadpensionaris Cornelis de Gijselaar en de rijngraaf van Salm, het bewijs voor zo'n correspondentie direct te zoeken bij van Van Brunswijk zelf. Daarvoor werden enkele officieren van Van Salms' legioen geronseld die te Aken een aanslag moesten plegen op Van Brunswijks' papieren. De zwager van een der samenzweerders, baron d'Arros, eveneens officier in het legioen van Van Salm, verried echter uit financiële motieven het geheim aan de Prins. Deze hechte aan diens woorden echter weinig geloof omdat hij d'Arros ervan verdacht dat het hem vooral om geld te doen was. Vervolgens stelde d'Arros zich in verbinding met de hertog zelf. Deze waarschuwde onmiddellijk de Akense politie. Toen de samenzweerders zich in de stad vertoonden, werden zij onmiddellijk gearresteerd. Als zij de hand hadden weten te leggen op de papieren van de hertog, dan zouden deze onmiddellijk naar Maastricht zijn vervoerd om daar te worden overhandigd aan de auditeur. Zou men 's nachts voor een der poorten van de stad zijn verschenen, dan zouden twee pistoolschoten voldoende zijn geweest om de poorten te openen.¹⁹

Wanneer men de in het voorafgaande vermelde gegevens overziet, dan valt het volgende op. In de tegen Van Slijpe gerichte aanval waren uitsluitend patriotten en patriotse media betrokken. Dat versterkt de gedachte aan een patriottisch complot. Of Van Panhuys en Pillera patriotten waren, staat niet vast al werd Van Panhuys, zoals in het vervolg van deze bijdrage zal blijken,

wel van patriotse sympathieën beschuldigd. Dat met name vooraanstaande Hollandse patriotten zich zo fanatiek inspanden om in Maastricht en tenslotte in Aken het bewijs van een geheime correspondentie te vinden, wijst erop dat het niet zo zeer om Van Slijpe te doen was – want daar konden ze nauwelijks enig belang bij hebben gehad – maar om een veel groter belang, namelijk dat van de stadhouder. Van Slijpe was slechts de dekmantel.

Had men namelijk het bewijs over een geheime correspondentie tussen de stadhouder en Van Brunswijk kunnen vinden dan zou dat de positie van de stadhouder zeker hebben verzwakt. En dat was precies waar de patriotten op uit waren. Bovendien getuigt de actie van een uitzonderlijk raffinement. Door van begin af aan de schijnwerper op Van Slijpe te richten, werden de eigenlijke bedoelingen verdoezeld. Bovendien kon men zich aan gehele actie geen buil vallen. Het ging in deze periode van Oostenrijkse dreiging namelijk om het ‘landsbelang’ en daar aan waren alle andere belangen ondergeschikt, ook dat van de stadhouder. Dat na een succesvolle overval op de papieren van Van Brunswijk te Aken deze onmiddellijk naar Maastricht zouden worden vervoerd, wijst erop dat men daar contacten had. Helaas weten we niet met wie.

EEN HETZE TEGEN WILLEM HENDRIK VAN PANHUYS

De beschuldigingen, het door Tullingh verrichte onderzoek en de vijf weken huisarrest hadden Van Slijpe diep gegriefd. Bovendien nam hij het Willem Hendrik van Panhuys kwalijk dat deze zich samen met Pillera zo had ingespannen om bezwarend materiaal tegen hem te verzamelen. Opvallend daarbij is dat hij zijn pijlen voornamelijk op Van Panhuys richtte en niet op Pillera. De meest waarschijnlijke reden daarvoor is dat hij dat van de rentmeester nooit had verwacht. Hij had met hem namelijk ooit een vriendschappelijke relatie onderhouden. Bovendien had zijn moeder Van Panhuys in 1770 de aankoop van het landgoed Haeren [Voerendaal] mogelijk gemaakt door hem f 26.000,- te lenen.²⁰ Teleurgesteld, vernederd en persoonlijk gekrenkt wachtte Van Slijpe dan ook zijn tijd af om zich op de rentmeester te kunnen wreken. Die tijd kwam toen hij een belangrijke medestander had gevonden, de luitenant-kolonel De Salve.

Wie was De Salve? Jan Anthony de Salve de Bruneton was omstreeks 1745 geboren te ‘*Punto Gale op 't Eyland Cijlon*’ [nu: Sri Lanka]. Net als Willem Hendrik van Panhuys was hij te Maastricht lid van de Waals Hervormde Gemeente. Sinds 1766 was hij lid van de Grote Sociëteit. Zijn lidmaatschap had hij te danken aan een introductie van Van Panhuys.²¹ Hij was gehuwd met Arnolde Elisabeth Heldevier. Huybert Aemilius van Panhuys, de broer van Willem Hendrik, was zijn zwager. Deze was gehuwd met Jeanne Gerarde Heldevier, een zus van Arnolde Elisabeth. Hij was luitenant-kolonel en ‘*Capitain proprietair*’ van een compagnie in het regiment

2. Portret van
Willem Hendrik
van Panhuys
(1734-1808). Foto:
Iconografisch Bu-
reau, Den Haag.

mariniers van generaal-majoor Douglas.²² Vanwege lichamelijke klachten was hij echter vrij gesteld van dienst. Hij leed namelijk aan podagra. Dit was een soort jicht die zich openbaarde door een hevige pijn in de voet. Bij De Salve leidde deze kwaal soms tot ernstige uitvalsverschijnselen. Zo liet hij in april 1789 weten: *'zeerdert ruim veertien dagen bedlegerig aan het Podagra van het hoofd tot de voeten, en dus berooft van het gebruik aller mijner leedemaaten'*.²³ In de volksmond werd deze vorm van jicht ook wel *'het pootje'* genoemd.

De Salve was al enige jaren met de rentmeester verwickeld in een juridisch gevecht over de betaling van tolgelden waarbij hij zich ernstig benadeeld voelde. Hij had dan ook een godsgrouwelijke hekel aan Van Panhuys. Hoe intens zijn afkeer was, bleek ondermeer uit een verklaring van Petrus Josephus Ortmans, procureur in Staats-'s-Hertogenrade en pachter van de hof Bergendall gelegen in de hoofdbank Gulpen.²⁴

Tijdens een ontmoeting met De Salve had Ortmans de luitenant-kolonel op de man af gevraagd hoe het toch was gekomen dat hij in zo'n ernstig conflict was geraakt met de rentmeester. De Salve had hem toen geantwoord: *"Dat zal ick u zeggen: over omtrent 9 jaaren durfde dien slegten Kerel mij uijkrijten als eene fraudeur van 's Lands tollén, en zeedert dien tijd heeft dien slegten Kerel mij bij vervolg met Looije Schoenen agtervolgt. Ick durfde zeggen dat dien van Panhuys een slegte Kerel is, en dit heb ick ook aan Zijne Doorlugtige Hoogheid den Heer Prince van Hessen Cassel te kennen gegeven, met verzoek dat Zijn Hoogheid mij geliefde te dispenseeren om met dien slegten Kerel op het gouvernement te souperen"*.²⁵ In de Grote Sociëteit schold hij Van Panhuys openlijk uit voor 'Schoelje en canaille' ofschoon een dergelijk gedrag volgens de regels van de Sociëteit verboden was. Bovendien liet hij niets na om de rentmeester in een kwaad daglicht te stellen. Zo beschuldigde hij hem ervan zijn vermogen op een oneerlijke wijze te hebben vergaard, van oplichting van zijn superieuren, van patriotische sympathieën en van een negatieve houding ten opzichte van het Huis van Oranje.

Door haat gedreven verzamelde De Salve al geruime tijd met de nodige gretigheid allerlei klachten tegen de rentmeester in de hoop hem ooit een hak te kunnen zetten. Zodra hij er lucht van kreeg dat iemand het met Van Panhuys aan de stok had gehad, werd hij aangemoedigd om daarover een officiële verklaring af te leggen bij notaris Johan Hendrik Rooth te Maastricht.²⁶ De meeste klachten hadden betrekking op willekeur en machtsmisbruik.

Zo legde mr. Jan Willem Heldevier, de zwager van De Salve en luitenant-schout van de hoofdbank Heerlen, bij notaris Rooth, in de aanwezigheid van twee getuigen en uit *'Liefde der Waerheid'* de volgende verklaring af. Enkele jaren geleden gebruikte hij op zijn buitengoed Vaeshartelt, in gezelschap van Maximilianus Josephus Silmen, proost van het adellijk klooster St. Gerlach, de kapelaan en De Salve met zijn echtgenote, het middagmaal. Tijdens de maaltijd vertelde de proost dat hij enige tijd geleden een meningsverschil had gehad met Van Panhuys over de betaling van tolgelden. De proost was namelijk van mening dat *'het klooster van St. Gerlach vry ende exempt was van den Tholl ende van de Barrières'*. De rentmeester had dat op hoge toon bestreden terwijl hij zich had laten gelden door op zijn rentmeesterlijke strepen te gaan staan. De proost had daarop gereageerd met de woorden: *"Og ik weet den Weg nae den Haag ook, en ik kenne de Heeren Staaten wel en zij kennen my ook wel"*. Waarop Van Panhuys zou hebben gezegd: *"Wat Staaten, dat syn maar Borgers ik ben den Staat,*

ik regeer hier het Land, en zoo als ik het wil hebben moet het geschieden". Aan deze verklaring voegde Heldevier toe dat de proost ten allen tijde bereid was om over dit incident een officiële verklaring af te leggen.²⁷

Van Panhuys liet dergelijke aantijgingen allerminst gelaten over zich heen gaan. Hij noemde De Salve bijvoorbeeld een *'lache calomniateur en libellist'* [een lafhartige lasteraar en smaadschriftschrijver]. Bovendien probeerde hij hem zo nu en dan met gelijke munt terug te betalen. Dat gebeurde bijvoorbeeld op 11 januari 1789 toen hij de smid Servaes Vaessen uit Amby op zijn kantoor ontbood. Vaessen was de smid van De Salve. Aan hem vroeg Van Panhuys of hij *'nooijd eenige differenten'* had gehad met De Salve. Vaessen beantwoordde die vraag ontkennend. Dat kon er bij Van Panhuys niet in en dus reageerde hij stom verbaasd met de woorden: *"Wat? Nooijd geene differenten gehad?"* En om het geheugen van de smid wat op te frissen kwam hij met enkele voorbeelden. Had De Salve dan nooit moeilijk gedaan over een rekening of was hij nooit ontevreden geweest over zijn werk? Volgens de smid niet. Hij kwam dagelijks bij De Salve aan huis en had van hem alleen maar vriendschap genoten.²⁸

GEHEIME CONTACTEN MET EEN DESERTEUR

De meest spraak makende beschuldiging tegen Van Panhuys betrof de bewering dat hij nog steeds contact zou hebben met de gewezen kolonel Rogier baron Suljard de Leefdael. Deze Suljard was een ras militair. In 1741, op zestienjarige leeftijd, was hij al vaandrig in het Staatse leger. In 1747/1748 was hij betrokken geweest bij het beleg van Bergen op Zoom. In 1764 werd hij bevorderd tot majoor, in 1766 tot luitenant-kolonel en in 1772 tot kolonel. In 1783 kreeg hij een eigen regiment waarover hij het commando voerde tot oktober 1787. Dit regiment werd betaald door het gewest Holland en lag te Maastricht in garnizoen.²⁹

In Maastricht, waar Suljard een huis in de Tongersestraat bewoonde, stond hij bekend als een vurig patriot. Hij was bevriend met Charles Clément Roemers, Willem Hendrik en Huybert Aemilius van Panhuys en de Leidse patriot Joost Romswinkel.³⁰

In mei 1786 kreeg hij de opdracht om met zijn regiment Maastricht te verlaten en naar Sluis in Vlaanderen te gaan ten einde daar garnizoen te houden. In september van dat jaar was het regiment echter in garnizoen in Geertruidenberg en niet in Sluis. Daar kreeg het regiment van de patriotisch gezinde Staten van Holland de opdracht om zich naar Woerden te begeven om daar het commando van de stad op zich te nemen. In Woerden op het kasteel zetelde tevens de *'Commissie van Defensie van de provincie Holland, West-Friesland en de stad Utrecht'*. Deze commissie had de verdediging van de provincie Holland en de stad Utrecht tot taak. Zonodig trad men op tegen militante oranjegezinden in dat gebied. Met behulp van het leger werden oranjeoproeren de kop ingedrukt, de leiders ervan gearresteerd en voor het gerecht gebracht.³¹

Suljard, die volgens zijn eed alleen bevelen mocht accepteren van de Staten-Generaal, gehoorzaamde aan deze opdracht van de Staten van Holland. Hij vertrok naar Woerden waar hij zich onder het gezag plaatste van de *'Commissie van Defensie'*. Opperbevelhebber was generaal-majoor Albertus Rijssel. Tot oktober 1787 voerde Suljard het commando over de vestingstad Woerden.

Nadat in september 1787 door ingrijpen van een Pruisische legermacht het Oranje-gezag weer in ere was hersteld en de patriotten waren verslagen, werd Suljard deze daad zeer kwalijk genomen. De Staten-Generaal droeg de op 7 december 1787 aangestelde waarnemend advocaat-fiscaal van de Generaliteit, Mattheus van der Pot, op: *'het recht van de Hooge Overheid waar te nemen tegens zoodanige Officieren welke ontrouw waren geweest aan der selver Eed en verplichting aan de Generaliteit'*.³² Van der Pot, die voorheen landsadvocaat van de Raad van State was geweest, kreeg de opdracht zich in te zetten voor hun arrestatie en berechting. Pas op 9 februari 1789 werd Van der Pot officieel de nieuwe advocaat-fiscaal van de Generaliteit en daarmee de opvolger van Tullingh, die dit ambt bijna twintig jaar had bekleed.³³

Suljard werd in oktober 1787 gearresteerd en gevangen genomen. In april 1788 volgde zijn berechting. Van der Pot was van mening dat Suljard, omdat hij had gehoorzaamd aan de Staten van Holland, zich schuldig had gemaakt aan desertie. Hij had namelijk alleen orders mogen aannemen van de Staten-Generaal. Bovendien had hij, niet zonder succes, geprobeerd om ook andere officieren over te halen hun eed van trouw aan de Generaliteit op te zeggen.

Vanwege desertie werd Suljard voor altijd uit de dienst ontslagen, ongeschikt verklaard om voor het land nog ooit een militaire functie te vervullen en verbannen van het grondgebied van de Republiek. Ook in Maastricht, waar hij een huis bewoonde, mocht hij zich niet meer laten zien. Tot aan de vestiging van het Frans bewind in 1794 verbleef Suljard nadien in Noord-Frankrijk, o.a. te Parijs en Doornik.³⁴

Te Maastricht deed nu het gerucht de ronde dat Van Panhuys, ondanks alles wat er was gebeurd, nog steeds *'familiaire omgang en liaisons'* zou hebben met de ontslagen en verbannen ex-kolonel. Gesproken werd zelfs van een briefwisseling, maar ook van persoonlijke contacten. Zelfs ná de omwenteling van september 1787 zouden er nog contacten zijn geweest. Zo zou in juni 1788, dus na zijn verbanning, Suljard en zijn vrouw nog veertien dagen hebben gelogeed op zijn landgoed Haeren. Verder zouden er contacten hebben plaats gevonden in Luik en Maastricht.

Als hoge ambtenaar, in drie functies, namelijk die van rentmeester, commissaris-instructeur en commissaris der grensscheidingen, zelfs direct benoemd door Staten-Generaal, kon Van Panhuys zich dergelijke kwalijke geruchten niet veroorloven. Vertrouwelijke contacten met een ontrouwe en

verbannen officier, konden zijn eigen positie ernstig in gevaar brengen sinds in september 1787 het Oranjegezag weer in ere was hersteld en onlangs nog het gehele ambtenarenapparaat van hoog tot laag van patriotse elementen was gezuiverd.³⁵

Ter verdediging stonden hem twee wegen open. Hij kon zwijgen in de hoop dat de geruchtenstroom weer vanzelf zou opdrogen. Hij kon ook in de aanval gaan door openlijk de tegen hem gerichte fluistercampagne aan de kaak te stellen. Zwijgen had twee nadelen. In de eerste plaats was het nog maar de vraag of de lastercampagne vanzelf zou doodbloeden. Voor evenveel geld liep het nog verder uit de hand en had hij er straks geen grip meer op. In de tweede plaats was het niet uitgesloten dat men zijn zwijgen zou uitleggen als angst of, erger nog, als een schuldbekenenis onder het motto van 'wie zwijgt stemt toe'. Koos hij voor de aanval, dan zouden zijn vijanden die hem bekend waren, ondanks dat ze zich schuil hielden, kleur moeten bekennen. Men zou dan worden gedwongen de tegen hem gerichte beschuldiging te bewijzen. Slaagde men daarin niet dan zou vanzelf duidelijk worden dat de beschuldiging onderdeel was van een lastercampagne. Zou men de handschoen niet oppakken en niet reageren dan zou ook dat voor hem een gunstige ontwikkeling zijn. Het zou dan zonneklaar zijn dat hij het slachtoffer was van roddelpraat. Met andere woorden, de aanval leek toch de beste verdediging.

TEGENOFFENSIEF

Op 11 februari 1789 opende Van Panhuys de tegenaanval. Hij verbleef toen in Den Haag waar hij onder meer een gesprek had onder vier ogen met de kersverse advocaat-fiscaal van de Generaliteit mr. Mattheus van der Pot, die van de Staten-Generaal de opdracht had gekregen om ook het landelijk ambtenarenapparaat door te lichten. Bij hem beklaagde Van Panhuys zich over het gedrag van De Salve en over de roddelpraat die in Maastricht, maar ook daarbuiten tot in Den Haag, over hem werd verspreid. In die roddels werd niet alleen zijn wijze van ambtsuitoefening, maar ook zijn gedrag als burger in diskrediet gebracht.

Vervolgens bracht Van der Pot de kwestie van Suljard ter sprake, wat voor Van Panhuys bijzonder pijnlijk was. Gezien zijn eerdere bemoeienis met deze zaak wilde Van der Pot precies weten wat er van deze geruchten waar was. Van Panhuys gaf te kennen dat hij geheel onschuldig was. Daarna haalde hij uit zijn zak een schriftelijke verklaring te voorschijn, die was voorzien van zijn handtekening en waarin de aan hem gerichte beschuldigingen werden ontkend. Tegelijkertijd gaf hij aan bereid te zijn deze verklaring onder ede te willen bevestigen.

In deze verklaring gaf Van Panhuys aan met Suljard al sinds begin 1787, nadat deze uit Maastricht was vertrokken, geen contact meer te hebben gehad noch enige relatie te hebben onderhouden. Van een brief-

wisseling was al helemaal geen sprake. Ze hadden elkaar trouwens nog nooit één brief geschreven. Van een ontmoeting te Luik kon evenmin sprake zijn. Sinds april en begin mei 1787, toen hij in verband met de vaststelling der grenzen voor overleg met de commissaris van Oostenrijkse zijde, kolonel-ingenieur De Brou, te Luik moest zijn, had hij namelijk geen voet meer in deze stad gezet. Ook van ontmoetingen te Maastricht kon geen sprake zijn. Op de tijdstippen dat die ontmoetingen zouden hebben plaats gevonden, was hij niet in Maastricht geweest. Verder tekende hij aan dat hij over genoeg getuigen beschikte die dit konden bevestigen.

3. Jan Hubert van Slijpe (1732-1791), vice-hoogschout van Maastricht.
Foto: Iconografisch Bureau, Den Haag.

Om zijn vijanden uit te dagen en uit de tent te lokken loofde hij vervolgens een premie uit van honderd gouden ridders, te betalen aan de armen, als iemand het tegendeel van zijn verklaring zou kunnen bewijzen. Tenslotte nam hij uitdrukkelijk afstand van het patriottisme. Nooit had hij verdachte denkbeelden gehuldigd, noch met betrekking tot de gevestigde constitutie noch met betrekking tot het vorstenhuis.³⁶

Deze verklaring had op Van der Pot grote indruk gemaakt. Dat gold vooral voor de door Van Panhuys uitgelooft premie en zijn bereidheid de verklaring onder ede te willen bevestigen, wat nadien ook gebeurde. Ter zijner rechtvaardiging stuurde Van Panhuys zijn verklaring aan diverse gezagsdragers, zoals de stadhouder, de Raad van State en enige leden van 'de hooge Regeering' bij wie hij de eer had bekend te zijn. Aan Van der Pot richtte hij het verzoek de verklaring publiek te maken. De advocaat-fiscaal honoreerde dit verzoek en stuurde de verklaring met een begeleidend schrijven onder andere naar de vice-hoogschout van Maastricht.

DE HANDSCHOEN OPGEPAKT

Van Slijpe vatte dit, inclusief de verklaring zelf, op als een regelrechte provocatie. Hij overwoog zelfs de mogelijkheid, om in zijn kwaliteit van vice-hoogschout, deze kwestie serieus te laten onderzoeken. Bij nader inzien zag hij daar echter vanaf. Eigenlijk was de kwestie daarvoor niet belangrijk genoeg. In plaats van het stuk echter terzijde te leggen en het daarbij te laten, besloot hij het te overhandigen aan De Salve.³⁷

Deze aarzelde geen moment. Eindelijk rook hij z'n kans. Hij nam zich voor te bewijzen dat de tegen de rentmeester gerichte beschuldiging, die in de verklaring werd ontkend, wel degelijk op waarheid berustte.

Hij startte zijn offensief met het beleggen van een vergadering. Op zondagavond 22 februari 1789 verzamelde hij thuis een aantal gelijkgezinden om zich heen. Onder hen bevonden zich burgemeester A.Q. Collard, de oud-burgemeester C. de Jacobi en de luitenant-voogd A.L. Pélerin.³⁸ Aangenomen mag worden dat ook Van Slijpe van de partij is geweest en een belangrijke stem zal hebben gehad in de verdere plannen.

Enkele dagen later wierp deze vergadering al zijn eerste vruchten af. Jan Habets, de uit Klimmen afkomstige lijfknecht van De Salve, moest toen met de koets zijn heer afhalen, die bij Van Slijpe op bezoek was. Toen hij daar arriveerde, werd hem gevraagd even naar binnen te komen. Daar trof hij zijn heer aan, De Jacobi en de vice-hoogschout zelf. De Salve sprak hem vervolgens toe met de woorden: "*Jan, gy zoud my een plaisir kunnen doen!*" Vervolgens legde hij hem uit wat de bedoeling was. Hij zou de volgende dag naar Haeren in Voerendaal moeten gaan om daar contact op te nemen met de halfwin. Hij zou net moeten doen alsof hij een paard kwam

kopen. Als hij eenmaal met de halfwin in gesprek was, moest hij hem tussen neus en lippen door vragen of omstreeks St. Jan 't vorig jaar niet een heer met een bult op Haeren was geweest en of dat soms niet de kolonel Suljard was geweest. De Salve voegde eraan toe dat hij daar niemand kwaad mee kon doen omdat het maar om een weddenschap ging.

Toen hij 's avonds in de slaapkamer van zijn heer was om hem te helpen bij het aan- en uitkleden, drukte deze hem nog op het hart dat hij wel een getuige uit Klimmen moest mee nemen als hij naar Haeren ging. Die getuige kon een carolien verdienen als hij bereid was om naar Maastricht te komen om daar een officiële verklaring af te leggen.

EEN BELASTENDE VERKLARING

Op verzoek van De Salve verliet de lijfknecht Jan Habets de volgende dag in alle vroegte, toen de poorten van de stad nog maar net waren geopend, Maastricht om zich op weg te begeven naar Klimmen. Daar bezocht hij zijn ouders die zich verbaasd afvroegen wat hun zoon kwam doen.

Jan vertelde hen dat hij van zijn heer naar Haeren moest gaan om aan de halfwin te vragen of deze geen paard te koop had. Terloops moest hij hem dan vragen of Suljard niet toevallig op Haeren was geweest. Tevens moest hij iemand uit Klimmen meenemen die als getuige kon optreden. Zijn heer had namelijk met iemand gewed. Volgens zijn heer was Suljard wel op Haeren geweest, volgens die ander niet. De vader van Jan reageerde daar spontaan op met de woorden: *“Die gewed heeft dat Suljard op Haeren geweest is, heeft seker gewonnen!”*

In tegenstelling tot wat hij met zijn heer had afgesproken ging Jan Habets echter niet naar Haeren. Hij vreesde namelijk dat hij de halfwin, die familie van hem was, met zijn vragen in verlegenheid zou brengen. Daarom vroeg hij aan zijn vader of deze soms iemand anders in Klimmen kende, die kon weten of Suljard op Haeren was geweest. Die kon daar een carolien mee verdienen als hij in Maastricht een verklaring kwam afleggen. De vader beloofde z'n zoon z'n best te zullen doen. Hij kende namelijk iemand die als knecht op Haeren had gewerkt. Op zondag kwam hij hem altijd tegen in de kerk. En die zou er wel eens meer van kunnen weten.

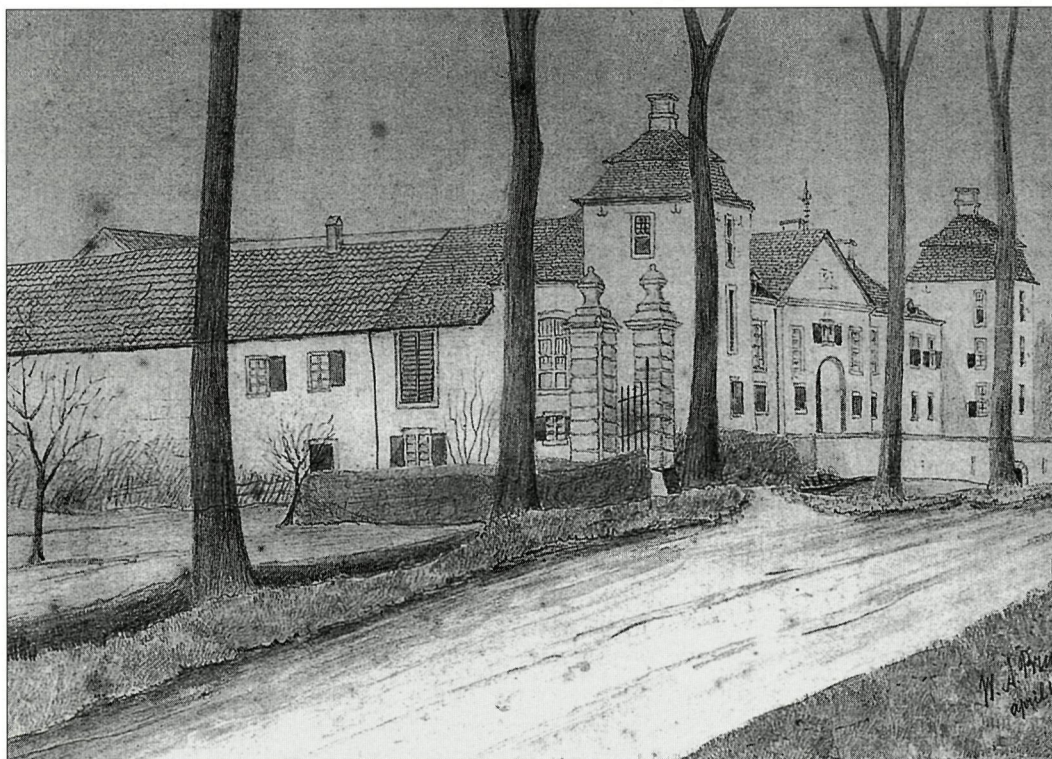
Toen Jan de volgende dag bij zijn heer terug kwam, vertelde hij dat hij de halfwin niet op Haeren had aangetroffen. Zijn vader zou echter proberen een andere getuige te vinden.³⁹

Na het vertrek van Jan ging z'n vader naar Retersbeek om daar contact op te nemen met Nijst Trachts, die tot voor kort als paardenknecht had gewerkt bij Michiel Raven, de halfwin van Haeren. Nijst Trachts bevestigde dat Suljard inderdaad, samen met zijn vrouw, zo'n veertien dagen op Haeren had gelogeed. Hij had hem daar regelmatig zien wandelen in de tuinen en door de velden. Jans' vader wist genoeg!

Enkele dagen later, op maandag 2 maart, vertrok Pieter Habets in alle vroegte naar Maastricht. Daar arriveerde hij al om negen uur bij De Salve. Hij vertelde hem dat hij iemand had gevonden die tot voor kort op de hof van Haeren had gewerkt. Deze persoon was bereid om over wat hij had gezien een verklaring af te leggen. De Salve reageerde verrast. Hij vroeg of hij die persoon niet had meegebracht? Dat was niet zo. Maar als De Salve dat wenste dan kwam hij binnenkort nog eens terug en dan bracht hij die persoon mee. De Salve wilde er echter geen gras over laten groeien. Daarom vroeg hij om de volgende dag weer terug te komen maar dan in gezelschap van die bewuste persoon.

De volgende dag arriveerde Pieter Habets, in gezelschap van Nijst Trachts, al voor negen uur bij De Salve. Deze stuurde onmiddellijk Jan Habets naar notaris Rooth en de vice-hoogschout om hen te informeren over de komst van de twee getuigen. Rooth was echter niet thuis en twee andere notarissen die werden benaderd, bleken evenmin thuis te zijn. Tegen half twaalf arriveerde Van Slijpe. Deze wilde beide personen graag even zien en hen een paar vragen stellen. Aan Nijst Trachts stelde hij de vraag of het ook wel zeker was dat hij Suljard op Haeren had gezien en of er niet sprake was van een persoonsverwisseling, immers er kwamen wel vaker hoge militairen op Haeren. Nijst Trachts was echter zeker van zijn zaak. Hij zou hem her-

4. Tekening van
kasteel Haeren
(Voerendaal) door
W.A. Bruning,
april 1875.

kennen temidden van duizend anderen. Voor Van Slijpe was dat voldoende. Triomfantelijk vertrok hij met het grote nieuws naar de Grote Sociëteit.

Tegen de avond arriveerde notaris Rooth. De Salve liet Van Slijpe roepen die op bezoek was bij professor Van Dyk. Beide getuigen werd nog eens op het hart gedrukt dat ze alleen de zuivere waarheid mochten zeggen en bereid moesten zijn om *'voor alle regterstoelen deswegen den Eed uyt te sweeren'*.

De belastende verklaring werd bij De Salve thuis afgelegd op dinsdagavond 3 maart 1789 ten overstaan van notaris Rooth.⁴⁰ De twee getuigen waren de keuterboer Pieter Habets uit Klimmen en de voormalige paardenknecht Nijst Trachts uit Retersbeek. Pieter Habets woonde te Klimmen aan de grote straat. Hij was gehuwd met de uit Aldenhove [Duitsland] afkomstige Anna Maria Heyenraad. Hij en zijn vrouw waren in 1789 *'omtrent de vijftig jaaren oud'*. Het echtpaar had waarschijnlijk zeven kinderen, waaronder vier zonen, Jan, Matthijs, Martinus en Hermanus en twee dochters, Maria en Maria Helena.⁴¹ Nijst Trachts, in 1789 omstreeks 49 jaar oud, was afkomstig uit en woonachtig te Retersbeek, een buurtschap behorend tot Klimmen. Hij was gehuwd met de vijfendertigjarige Joanna Maria Godding. Het echtpaar had twee kinderen. Het gezin woonde in bij de vijfenzestigjarige schoonmoeder van Nijst Trachts, Johanna Ramakers, de weduwe van Pieter Godding.

De verklaring werd afgelegd *'zoo te zaemen als elk van hen in 't bijzonder zonder inductie of persuasie van ijmand maar enkel en alleen in faueur van justitie, zulx ter instantie en requisitie van den Weledelen Gestrengen Heer De Salve de Bruneton'*. Verder werd verklaard: *'dat aan de comparanten nog zeer wel kennelijk en bewust is dat omtrent den streek van St. Jan in den Hooijtjyd van den gepasseerden jaare 1788 den gewezen collonel Suijliard de Leefdael zig eene groote veertien daegen bevonden en opgehouden heeft op 't gemelde goed haeren geleegeen kort bij Climmen, benevens zijn huijsvrouw, ten tijde de Heer Rentmeester van Panhuijs met zijn huijsgezin zig ook aldaar bevonden'*. Nijst Trachts voegde daar aan toe dat hij in die tijd als paardenknecht op Haeren had gewerkt en de kolonel met zijn vrouw dagelijks in en om Haeren had zien wandelen. Voor Pieter Habets gold dat hij in die tijd de kolonel in een koets voorbij zijn huis had zien rijden op weg naar de hof Haeren. Zijn huis lag namelijk aan de weg die naar Haeren leidde. Bovendien waren hem de kolonel en de koetsier wel bekend. Enige jaren geleden, toen oorlog dreigde met de Oostenrijkse keizer, had zijn zoon Jan namelijk als pakknecht gesolliciteerd bij Suljard. Pieter Habets had bij die gelegenheid met beide heren gesproken. Verder verklaarden beide getuigen dat Suljard volgens hen tussen de vijftig en zestig jaar oud moest zijn, een grote dikke neus had en een bult op zijn rug en altijd een staartpruijk droeg. Tenslotte wisten ze te vertellen dat de echtgenote

van Suljard nog veertien dagen langer op Haeren was gebleven. Zij was een dikke, mooie vrouw en veel jonger dan haar man.

De verklaring werd afgelegd in het bijzijn van twee inwoners van Maastricht, namelijk Pieter Timmermans en Frederik Daemen. Omdat Pieter Habets en Nijst Trachts niet konden schrijven werd de akte de door hen gehandmerkt.⁴²

BEVESTIGING ONDER EDE

Na afloop ging Van Slijpe nog even terug naar professor Van Dyk waar hij eerder op de avond op bezoek was geweest. Daar vertelde hij vluchtig wat zich ten huize van De Salve had afgespeeld. Kort daarna ging hij naar huis. Daar aangekomen, het was inmiddels al middernacht, schreef hij onmiddellijk een brief aan de griffier van het Brabants Hoogrecht, Huybert Aemilius van Panhuys.⁴³ Hij liet hem weten dat De Salve hem had verzocht om voor de volgende dag een vergadering te beleggen. Het was de bedoeling om tijdens die vergadering een door twee personen afgelegde notariële verklaring, die was gericht tegen zijn broer, onder ede te laten bevestigen. ‘*Uit hoofde van personele vriendschap*’ liet hij Huybert Aemilius weten dat de vergadering de volgende dag om half tien zou beginnen. Hij nodigde hem uit om daarbij aanwezig te zijn. Van de andere kant, zo vervolgde hij, kon hij zich voorstellen dat hetgeen de griffier te horen zou krijgen voor hem zeer pijnlijk kon zijn. Ook als hij verstek liet gaan, kon hij achteraf nog voldoende kennis nemen van deze zaak. Diezelfde nacht nog liet hij de brief door een gerechtsbode bij de griffier bezorgen.

Toen Van Slijpe de volgende ochtend om half tien ter vergadering verscheen, waren er vijf van de zeven Brabantse schepenen aanwezig: C. de Jacobi, P. Ph. Bogaert, Ph. Fermin, P. van Slijpe, de zoon van de vice-hoogschout, en B.F. Vrijthof. Toen iedereen had plaats genomen, kwam notaris Rooth binnen. Hij overhandigde de schepenen ‘*eene Requeste met eene annexe verklaring*’ van De Salve met het verzoek de bijgevoegde verklaring onder ede te laten bevestigen. Even later bracht de notaris de twee declaranten naar binnen, waarna hij de kamer verliet. De president-schepenen, De Jacobi, begon de verklaring vervolgens ‘*allerduidelijkst, zeer langzaam en distinct*’ voor te lezen. Toen hij de passage van de bult van Suljard voorlas, barstte Nijst Trachts in lachen uit terwijl hij mompelde: “*Ja myn Heeren al eene schoone bult!*” De vice-hoogschout ergerde zich aan dit gedrag. Hij verzocht De Jacobi daarom om een korte schorsing. Vervolgens las hij Nijst Trachts de les terwijl hij hem toe snauwde dat er niets te lachen viel als men een eed moest afleggen. Daarna maakte De Jacobi zijn verhaal af. Toen hij daarmee klaar was, vroegen hij en Van Slijpe aan de declaranten of ze de verklaring goed hadden begrepen. Beiden antwoordden: “*Zeer wel!*” Vervolgens vroeg de vice-hoogschout of ze bereid waren de eed af te leggen.

Dat was geen probleem, ze hadden immers niets anders gezegd dan dat ze met hun eigen ogen hadden gezien. Pieter Habets durfde daarom niet één eed maar wel honderd eden af te leggen.

Vervolgens werden beiden tot de eed toegelaten. De vice-hoogschout legde hen nogmaals de betekenis ervan uit en de straf die hen stond te wachten als ze meened zouden plegen. Pieter Habets benadrukte nog eens dat hij alleen had gezegd, dat hij de kolonel langs zijn huis had zien rijden over de weg die naar Haeren leidde. *“Dat klopt”,* zei Van Slijpe, *“ik heb u nooit iets anders horen zeggen!”* Daarna legde beide declaranten de eed af in de handen van de vice-hoogschout.

Tijdens het ceremonieel ontbraken de schepenen A. Hesselt van Dinter en A. Heldevier. Hesselt van Dinter was op het laatste nippertje nog binnen komen rennen. Huybert Aemilius van Panhuys was niet ter vergadering verschenen.

Na afloop gingen beide declaranten nog even naar het huis van De Salve. Daar kregen ze ieder twee oude schellingen *‘voor het tydversuym’*. Bij het afscheid zei De Salve nog: *“Vrienden, zo het wel uitvalt, zal ik uw ieder een goede koeij in uwen stal geven!”* Daarna keerden beiden terug naar Klimmen.

IN HET NAUW GEDREVEN

Beide verklaringen sloegen bij Van Panhuys in als een bom. Als geen ander beseftte hij dat van nu af aan zijn integriteit als hoge ambtenaar en als burger op het spel stond. Dat hij als rentmeester in dienst der Generaliteit nog contacten zou hebben onderhouden met een gedeserteerde en verbannen officier kon hij op geen enkele wijze aan zijn superieuren verkopen.⁴⁴ Dat hij bovendien daarover nog zou hebben gelogen en zelfs meened zou hebben gepleegd, maakte zijn positie totaal onmogelijk. Als hij op korte termijn er niet in slaagde deze beschuldiging te weerleggen, kon hem dat zijn kop kosten wat. Daarom bleef hem niets anders over dan de onwaarheid van de afgelegde verklaring aan te tonen.

Ook in Den Haag was men geschrokken. Van Slijpe had op verzoek van De Salve de verklaring toegezonden aan de advocaat-fiscaal Van der Pot. Deze was van mening dat de zaak nu een zodanige ernstige wending had genomen dat hij deze moest melden aan de Staten-Generaal. Het werd nu hoog tijd dat de zaak tot op de bodem zou worden uitgezocht: *‘ten dien effecte dat het ligt der Waarheid uit de dikke duisternis waar achter het zelve thans verborgen is, onbeneveld te voorschijn kan komen, en de Rechter alzoo in staat gesteld worde, om de onschuld te beamen en het kwaad te doen bestraffen.’* In dien het waar was, zo vervolgde Van der Pot, dat de bewuste ex-kolonel op Haeren had gelogeerd, dan had de rentmeester onlangs onder ede een valse verklaring afgelegd. In zijn ogen had hij dan een *‘allerinfaamste daad’* begaan waardoor hij het vertrouwen van zowel

de Staten-Generaal als de Raad van State zou verliezen. Dit zou zijn positie zodanig ondermijnen dat hij niet langer meer te handhaven was. Hij zou zijn eer verliezen en daarmee de achting van ieder mens. Vanwege meened zou hij worden gestraft. Indien het echter niet waar was wat over hem werd verteld, dan waren er tegen de rentmeester valse verklaringen de wereld in geholpen. Hij hoopte dan *'dat de deponenten als valsche getuygen, en als Meynedigers, anderen ten voorbeelde en afschrik op het rigoureuste behoorden te worden gestraft'*.

Tot slot gaf Van der Pot de Staten-Generaal in overweging of het niet raadzaam zou zijn deze zaak te laten onderzoeken. Men zou hem per resolutie met dat onderzoek kunnen belasten. Om tot een goede besluitvorming te komen, wilde hij Hunne Hoogmogenden in ieder geval graag van advies dienen.⁴⁵

ONDERZOEK TE LUIK

Nu het eerste succes tegen de rentmeester was behaald, wilde De Salve méér. Daarom trokken de zwager en een neef van De Salve, Jan Willem Heldevier en zijn zoon Gerard Anton Johannes, de gangen van Van Panhuys te Luik na.⁴⁶ Op 1 en 2 maart waren beiden, samen met notaris Hendrik Willem Crahaij, in Luik voor zaken. De nacht brachten ze door in de herberg *'Le Canal de Louvain'*. Na het avondeten spraken ze met de herbergier Martinus Lochmans en zijn vrouw Maria Michiels. Op een gegeven moment kwamen de patriotten ter sprake. Aan de herbergier vroegen ze of de ex-kolonel Suljard daar soms niet was geweest en of hij toen geen bezoek had gehad uit Maastricht? Volgens de herbergier had de heer Van Panhuys zeker drie à vier keer een bezoek gebracht aan Suljard. Ook had hij daar gelogeed en samen met de ex-kolonel gegeten en gedronken. Ook andere heren uit Maastricht waren daar geweest zoals de oude betaalmeeester Munix, de Luikse schepen Roemers, Herding en Van den Heuvel, de zwager van Van Panhuys. Vader en zoon Heldwier legde over dit bezoek op 17 maart een officiële verklaring af bij notaris Rooth.

Achteraf ontkende de herbergier en zijn vrouw wat ze over Van Panhuys hadden gezegd. Er was sprake van een misverstand. Met 'Van Panhuys' hadden ze de advocaat Jan Cornelis bedoeld, dus de zoon van de rentmeester. De rentmeester zelf kenden ze niet. Wel had van 20 tot 23 oktober 1788 de zoon van de rentmeester bij hen gelogeed. Suljard was toen overigens al vertrokken. Van horen zeggen wist Maria Michiels dat als de rentmeester zelf in Luik was, hij altijd zijn intrek nam in *'l'Hotel de Londres'* gelegen in de Rue Hors Chateau. Een zekere Jacques-Francois Dupont was daar kastelein.⁴⁷

EEN VRIENDENDIENST

In Maastricht was Charles Clément Roemers, advocaat en Luiks schepen van Maastricht, één van de beste vrienden van de rentmeester. Al op 4 maart, bij een bezoek aan de Grote Sociëteit, hoorde hij waarvan Van Panhuys werd beschuldigd. Twee personen hadden namelijk die ochtend op het stadhuis onder ede verklaard, dat de gewezen kolonel Suljard vorig jaar in juni op Haeren had gelogeed. Wie die twee getuigen waren, werd niet gezegd. Wel werd erbij verteld dat het 'boeren' waren.⁴⁸

De volgende dag werd het gerucht nog eens door diverse andere personen bevestigd. En telkens weer werd eraan toegevoegd dat Van Panhuys onlangs op 11 februari in Den Haag een valse verklaring had afgelegd. Roemers was er echter van overtuigd dat de beschuldiging aan het adres van zijn vriend niet klopte. Daarom zocht hij contact met mensen van wie hij wist dat ze de feiten kenden, zoals mevrouw Farjon, de schoonzus van Suljard.

Mevrouw Farjon vond de verdachtmaking inderdaad belachelijk en absurd. Vervolgens liet ze Roemers een aantal brieven van haar zwager zien die afkomstig waren uit het buitenland. De brieven waren voor, tijdens en na juni 1788 geschreven. Toen Roemers dat had gezien, was hij er nog meer van overtuigd dat Van Panhuys vals werd beschuldigd. Hij vroeg daarom aan mevrouw Farjon of hij deze feiten ter geruststelling aan mevrouw Van Panhuys mocht mede delen. Mevrouw Farjon stond erop dat hij dat zou doen. Zonodig was ze bereid een en ander notarieel te laten vast leggen.

Roemers ging na dit gesprek direct naar mevrouw Van Panhuys. Hij trof haar aan in de 'grootste desolatie' terwijl ze hem toeriep: "*Mijn Heer! Wat zullen de goddelooze nog uijtdenken, om mij met Man en Kinderen, waare het moogelijk ongelukkig te maaken?*" Terwijl hij zag hoe wanhopig ze was, probeerde hij haar gerust te stellen. Hij vertelde haar van zijn ontmoeting met mevrouw Farjon. Tenslotte sprak hij haar moed in met de woorden: "*Den laster en calumnie mag doen wat moogelijk is, de waarheid zal dog altijd zegenpralen*".

In de ochtend van 9 maart was Roemers als schepen aanwezig bij de verkiezing van een Luikse pensionaris. Toen hij thuis kwam, kreeg hij bezoek van burgemeester Jean Munix, de voormalige betaalmeester van Maastricht. Terwijl ze met elkaar van gedachten wisselden, viel hun oog op een rijtuig dat voor Roemers' kantoor geparkeerd stond. Het bleek het rijtuig te zijn van hun gemeenschappelijke vriend Abraham Mamin die op Cortenbach [Voerendaal] woonde. De koetsier Frederik zou 's middags met een leeg rijtuig terug gaan naar Cortenbach. Na een kortstondig overleg besloten Roemers en Munix om van deze onverwachte gelegenheid gebruik te maken. Ze zouden mee terug rijden naar Voerendaal voor een visite van twee à drie dagen aan de heer Mamin en de dames op Cortenbach. Roemers

trok zich eerst nog een andere rok aan en om een uur 's middags vertrok hij samen met Munix naar Voerendaal.

Toen ze waren gearriveerd bij de *'Allée van Haaren'*, een kwartier verwijderd van Cortenbach, gaven Roemers en Munix er de voorkeur aan om te voet verder te gaan. Toen ze bij de hof van Haeren aankwamen, gingen ze daar naar binnen om een pijp te roken. De vrouw van de pachter bood hen iets te drinken aan, waarna de een 'n kom koffie nam en de ander een pul bier. Intussen was ook de pachter binnen gekomen. Uiteraard spitste de conversatie zich al snel toe op het verblijf van Suljard op Haeren. Echter ook de pachter bevestigde nog eens dat daar absoluut niets van waar kon zijn. Hij voegde daar nog aan toe, dat een zekere Nijst Trachts zich bij hem had beklagd over een verklaring die hij te Maastricht had afgelegd. Hij had gewetensbezwaren gehad en daarom had hij er met zijn pastoor en biechtvader over gesproken van de paters Recollecten te Welten. Beiden hadden hem voorgehouden, dat als hij werkelijk een valse verklaring had afgelegd hij niet zalig kon worden, tenzij hij die valse verklaring zou herroepen of op z'n minst zou toegeven dat hij dat had gedaan. Nijst Trachts had verder niets anders gedaan dan geweend en geklaagd.

Het verhaal van de pachter had Roemers en Munix geraakt en daarom hadden ze met Nijst Trachts te doen gehad. Ze hadden graag eens met Nijst Trachts gesproken en daarom vroegen ze de pachter waar ze hem konden vinden. Nijst werkte al een tijdje als dagloner op de nabij gelegen hof Lindelauf, die eveneens eigendom was van de rentmeester. Roemers en Munix lieten hem daar roepen. Een tijdje later troffen ze Nijst Trachts mistroostig aan in de tegenover Haeren gelegen hovenierswoning.

Roemers en Munix vroegen Nijst Trachts of het waar was wat de pachter hen had verteld. Hij bevestigde dit en vertelde *'al weenende en schreiende'* hoe het zover had kunnen komen. Tenslotte vroeg hij hun om raad. Roemers vond dat moeilijk maar was uiteindelijk van mening dat hij het beste een nieuwe notariële verklaring kon afleggen conform de waarheid. Om zijn geweten te ontlasten wilde Nijst Trachts dat graag doen en hij vroeg Roemers om hem daarbij te helpen. Roemers liet hem toen het hele verhaal opnieuw vertellen: wat er aan de verklaring in Maastricht vooraf was gegaan, de omstandigheden, wie er aanwezig waren geweest, wat men hem had beloofd, etc. Alles werd zorgvuldig doorgenomen en door Roemers onmiddellijk woordelijk opgeschreven op de achterkant van enkele brieven die hij in zijn zak had.⁴⁹

Terwijl Nijst Trachts zijn verhaal deed, werd hij door Roemers en Munix er telkens weer op gewezen *'om niets te zeggen, dan de zuivere en oprechte waarheid'*. Ook wezen ze hem erop *'dat dit het eenigste middel was om Zijne Conscientie te ontlasten, en dat hij het tegendeel doende zig dubbel schuldig zoude maaken'*.

Nadat hij alles had gehoord en opgeschreven kwam Roemers tot de volgende conclusie: *'dat deze perzoon bij het geeven van deze Zijne getuigenisse wezendlijk misleid of in erreur was worden gebragt'*.

NIJST TRACHTS HERROEPT ZIJN VERKLARING

Twee dagen later, op 11 maart, herriep Nijst Trachts de verklaring die hij op 3 maart 's avonds bij De Salve thuis had afgelegd. Daarvoor legde hij onder ede een nieuwe verklaring af bij notaris Herman Frederik Swildens te Voerendaal. Getuigen waren de eenenveertigjarige hoedenmaker Gerard Pluijmakers en de zevenendertigjarige schoenmaker Matthijs Jongen uit Voerendaal.⁵⁰ Hij gaf aan te handelen uit vrije wil omwille van de waarheid en de gerechtigheid.

Over de verklaring van 3 maart zei hij nu het volgende. Tot het afleggen van die verklaring had Pieter Habets hem overgehaald. Pieter had hem beloften gedaan *'door woorden, daaden, oppassing, kost, drank en Geld'*. En wat Suljard betrof: die had hij persoonlijk niet gekend. Hij kende hem alleen van naam. Zo wist hij bijvoorbeeld dat hij bekend stond als een vurig patriot. Op Haeren had hij wel eens iemand zien rond wandelen met een of twee handen op zijn rug, waarvan nu werd gezegd dat dat Suljard was geweest, maar hij had dat eerder nooit geweten. Dat had Pieter ervan gemaakt, die had hem die woorden in de mond gelegd: *'Wel Nijst, dat was nou Suljard!'* Als dat Suljard was, zo had hij verbaasd geantwoord, ja, dan had hij hem inderdaad wel eens op Haeren gezien. Toen Pieter zag dat hij desondanks bleef aarzelen had hij tegen hem gezegd: *'O mijn lieve Nijst dat is immers zeker, dat het Suljard is geweest, want hij was langs mijn Huijs in de koets gereeden, gij moet ook daar over geen bedenkingen maken, want daar risqueeren wij niets bij, wij zullen zelfs ieder een Carolijn van den Heer de Salve krijgen, want hij ze aan mij belooft heeft, zo ik nog iemand konde vinden, die met mij verklaart, dat Suljard op Haeren is geweest'*.

Tijdens het afleggen van de verklaring zelf was het mevrouw De Salve geweest die hem voortdurend allerlei woorden in de mond had gelegd. De persoonsbeschrijving van Suljard bijvoorbeeld had zij hem ingefluisterd. Ook hadden de heren veel Franse woorden uitgewisseld die Nijst niet had kunnen verstaan. Trouwens, notaris Rooth was al aan het schrijven geweest voor dat hij en Pieter in de kamer waren. Daarbij had de vice-hoogschout hem allerlei dingen ingefluisterd. Alles wat de notaris op papier had gezet was derhalve *'Valsch, Onwaaragtig, en bezijden de waarheid'*. Hij was er zeker van *'en willende daarop leeven en sterven'* dat hij de ex-kolonel niet had gekend. Tenslotte vroeg hij aan notaris Swildens of hij een copie van zijn nieuwe verklaring wilde overhandigen aan de rentmeester Van Panhuys.⁵¹

ONTLASTENDE VERKLARINGEN

Gedurende de eerste helft van maart 1789, in de periode dus dat Nijst Trachts en Pieter Habets hun belastende verklaring hadden afgelegd en Nijst Trachts de zijne weer had herroepen, verbleef Willem Hendrik van Panhuys in Den Haag. Het is aannemelijk dat zijn verblijf aldaar vooral

werd ingegeven door de penibele situatie waarin hij verzeild was geraakt. Ondertussen werd hij op de hoogte gehouden van wat zich in verband met zijn zaak in Maastricht en de Landen van Overmaas afspeelde. Daar zorgden zijn vrienden en medestanders voor, zoals zijn broer Huybert Aemilius en notaris Ross uit Maastricht. In een brief van 7 maart onderstreepte deze laatste nog eens: *'dat die beyde onbekende Boeren valsche verklaringen en Meijn-Eedige Depositien gegeven hebben'*.⁵²

Mevrouw Van Panhuys deed ondertussen haar best om getuigen à decharge voor haar man te vinden. Zo werd op 9 maart bij notaris Dyonisius Hupkes te Maastricht een eerste ontlastende verklaring afgelegd door Charlotta Louise Farjon en haar zoon Pieter Carel.⁵³ Beiden verklaarden dat in oktober 1787 Suljard in de gevangenis verbleef. In april 1788 werd hij weer op vrije voeten gesteld. In die zelfde maand nog was hij in het diepste geheim even in Maastricht geweest. Daarna was hij via Antwerpen en Doornik naar Parijs gegaan. Tot begin september was hij in de Franse hoofdstad gebleven. Met andere woorden, het was gewoon onmogelijk dat Suljard in juni 1788 nog op Haeren was geweest. Evenmin kon hij met Van Panhuys nog contact hebben gehad in Maastricht.

Op 11 maart werden bij notaris Swildens ontlastende verklaringen afgelegd door de halfwin van Haeren, Michiel Raven, en een viertal knechten, Willem Godding, Hendrik Schepers, Johan Willem Ramakers en Reynerus Heugens.⁵⁴ Allen verklaarden dat, zolang zij op de hof woonden en werkten, zij de ex-kolonel Suljard daar nog nooit hadden gezien. Dus ook omstreeks St. Jan 1788 was hij daar niet geweest.

Ontlastende verklaringen werden nadien ook afgelegd door Matthijs Smeets, Jacobus Otten, Steven Habets, Willem Coenen en Servaas Oorsels. Deze vijf wegwerkers, allen afkomstig uit Klimmen en omgeving, hadden in 1788 aan de landweg gewerkt die van Maastricht via Klimmen naar Heerlen liep. Uit een tegenover het huis Haeren gelegen kalkoven hadden zij stenen en zand gehaald om de weg te herstellen. Door hun werkzaamheden aan de weg zagen ze precies wie er dagelijks voorbij kwam. Daar was Suljard in ieder geval nooit bij geweest. Servaas Oorsels wist nog een bijzonderheid te vertellen. Een tijdje geleden was hij een heg aan het snoeien geweest, die langs zijn weiland stond, dat gelegen was aan de Krekelsbos, op ongeveer een kwartier van Klimmen gelegen. Terwijl hij daarmee bezig was geweest, was een onbekende heer op hem afgekomen. Naar schatting was hij tussen de dertig en veertig jaar oud geweest, mager, bleek en met een lang gezicht. De onbekende heer had hem gevraagd of hij soms Servaas Oorsels was? Ja, had Servaas gezegd, dat ben ik! De heer had hem toen gevraagd of hij niet had gewerkt bij de kalkoven bij Haeren en of hij daar niet de ex-kolonel Suljard had gezien? Servaas had hem geantwoord: *"Neen Myn Heer, ik heb dien Heer Suljard nooyt gezien, en als ik op den weg heb gezien Heeren voorby gaan, heb ik hun niet gevraagd, wie zy waren of ze uit Holland, of van andere plaatsen waren, dat weet ik niet; en ik kan u anders niets seggen als ik weet"*. De onbekende heer was toen weer vertrokken.

ARRESTATIEPLANNEN

Door de Staten-Generaal was de advocaat-fiscaal Van der Pot inmiddels gemachtigd om hen op de hoogte te houden en hen in deze zaak van advies te dienen. Van deze taak kweet hij zich met grote zorgvuldigheid. Dat had tot gevolg dat Nijst Trachts en Pieter Habets inmiddels geen onbekenden meer waren in Den Haag. En ook van alle voor Van Panhuys ontlastende verklaringen, waarvan er steeds meer kwamen, hield hij zijn superieuren op de hoogte.⁵⁴

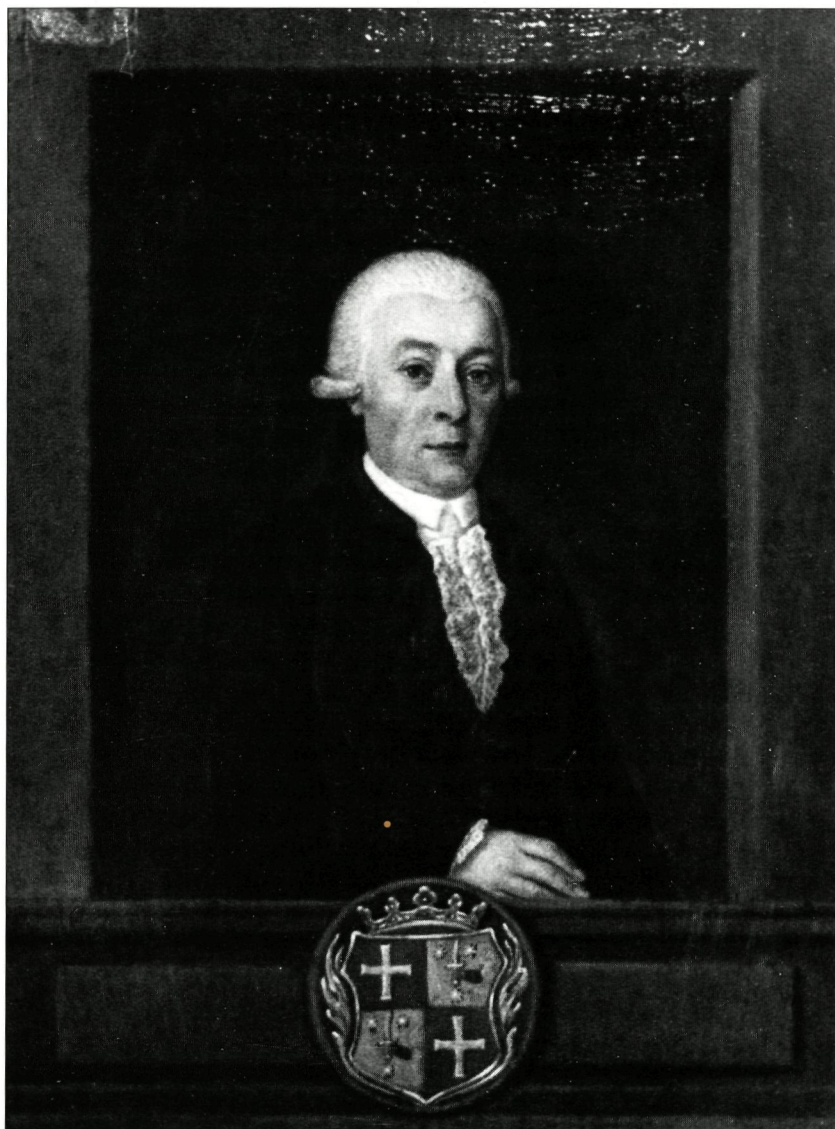
Maar ook de tegenstanders van Van Panhuys lieten zich niet onbetuigd. Zo schreef Van Slijpe op 9 maart de advocaat-fiscaal een brief waarin hij de sympathie van Van Panhuys voor het patriottische gedachtengoed nog eens onderstreepte.⁵⁵ Daarom vroeg hij zich af waarover de rentmeester zich nu zo druk maakte? Was hier niet simpel weg het spreekwoord van toepassing: *'Qui s'excuse, s'accuse'*? Immers het was toch algemeen bekend dat *'in de vervlotene tyden van het domme Patriotisme'* er een band was tussen Van Panhuys en de ex-kolonel Suljard en andere lieden van dat soort zoals de Leidse Patriot Joost Romswinkel. Al met al, zo liet hij doorschemeren, was hij zelf ook niet gelukkig met al die geruchten: *'Ik wenste zelfs, dat diergelijke gerugten met relatie tot een man, publique ampten bekleedende, en voorheen zeer intiem vriend met me geweest zynde, geen plaats hadden'*. Maar helaas, het was alom bekend waar de sympathieën van Van Panhuys lagen.

Van der Pot liet de Staten-Generaal verder weten dat hij het nodig vond om deze zaak grondig te onderzoeken. In dat onderzoek zouden Pieter Habets en Nijst Trachts een sleutelpositie moeten innemen: *'Trouwens zonder die twee personen is het volstrekt onmogelijk om immer achter het geheym van de zaak te komen, off te kunnen oordelen, welke schelmstreek, en door welke personen zulks gepleegd is geworden'*.⁵⁶ Om verdere beïnvloeding van beide declaranten te voorkomen en om te voorkomen dat een van beiden, of beiden, zouden vluchten was hij ervoor om hen te arresteren. Hij zag echter in dat dit wel eens op problemen zou kunnen stuiten. Beide personen woonden namelijk in *'den Lande van Valkenburg onder de hoofdbank Climmen'* en vielen dus buiten de jurisdictie van Maastricht. Dit had tot gevolg dat hij zelf niet in de positie was om tot arrestatie over te gaan. Voor dit probleem had hij echter een oplossing bedacht. Hij stuurde alle stukken door naar Witte Tullingh, de advocaat-fiscaal van de Staatse Raad van Brabant, met het verzoek te willen verhinderen dat beide personen zouden vluchten en daardoor de voortgang van het onderzoek zouden belemmeren. Witte Tullingh had hem inmiddels al zijn medewerking toegezegd. Hij zou er alles aan doen om beide personen achter slot en grendel te krijgen.⁵⁷

WITTE TULLINGH: ADVOCaat-FISCAAL VAN DE STAATSE RAAD VAN BRABANT

Mr. Hendrik Justus van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tullingh, was advocaat en procureur-generaal van de Staatse Raad van Brabant. Door de combinatie van beide functies belichaamde hij het '*Officie Fiscaal*' van de Raad in eigen persoon. Hij was, zoals reeds opgemerkt, de halfbroer van Johan Gerard van Oldenbarneveld genaamd Tullingh, de voormalige advocaat-fiscaal van de Generaliteit. Willem Hendrik van Panhuys en Witte

5. De advocaat-fiscaal van de Staatse Raad van Brabant: Hendrik Justus van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh (1745-1795), halfbroer van de advocaat-fiscaal van de Generaliteit. Foto: Iconografisch Bureau, Den Haag.

Tullingh spraken elkaar aan als 'neef' ofschoon zij strikt genomen geen neven waren noch bloedverwanten.

Witte Tullingh was in 1773 aangesteld als landsadvocaat. Op 20 januari 1786 werd hij door de Staten-Generaal benoemd tot advocaat-fiscaal en procureur-generaal van de Staatse Raad van Brabant als opvolger van Johan Frederik van Steeland. Deze benoeming had nogal wat voeten in aarde. Witte Tullingh was namelijk niet van Brabantse afkomst. Op basis van verschillende oude privileges hield men in Brabant echter staande dat alleen 'ingeborenen' Brabantse functies mochten bekleden.⁵⁸

Omstreeks 1785, toen het tijdstip naderde dat een nieuwe advocaat-fiscaal bij de Raad van Brabant moest worden benoemd, namen de spanningen onder de Brabantse patriotten toe. Men stond erop dat de oude privileges gehandhaafd zouden blijven. Daarom schoof men een eigen Brabantse kandidaat naar voren, mr. Boudewijn Donker Curtius. Het mocht echter niet baten. Op 20 januari 1786 werd Holland, dat de Brabantse keuze steunde, voor het eerste sinds jaren in de Staten-Generaal overstemd door een orangistische meerderheid. Het gevolg hiervan was dat Witte Tullingh, een niet Brabander en favoriet van het stadhouderlijk hof, tot advocaat-fiscaal werd benoemd.⁵⁹

In de loop van zijn verdere carrière ontpopte Witte Tullingh zich als een felle orangist en een ware patriottenhater.⁶⁰ Zo werd hij in 1787 met andere bekende orangisten, zoals Bentinck en Hogendorp, lid van het belangrijke revolutionaire comité der Haagse orangisten. In dat zelfde jaar, tijdens de inval van de Pruisen op 13 september 1787, met als doel de restauratie van het Oranjegezag in de Republiek, fungeerde hij als grens-agent d.w.z. als begeleider van de Pruisische troepen.⁶¹ In de loop van 1787 speelde hij een centrale rol bij de sanering van de Raad van Brabant toen werd ontdekt dat maar liefst vier leden van de Raad zelf bij de patriotse troebelen betrokken waren geweest en zich als vurige patriotten hadden doen kennen.⁶² In dat zelfde jaar verijdelde hij te Waalwijk een patriottische coup. Bij een razzia werden vijf man opgepakt en gedurende twee maanden vast gehouden in de Haagse Gevangenpoort.⁶³ Als erkende orangistische scherpshijper bemoeide hij zich vaak zeer persoonlijk met het herstel van de oude orde. Zo bracht hij in Helmond het burgemeestersambt vast terug in protestantse handen.⁶⁴

ARRESTATIE VAN PIETER HABETS

Op zondag 29 maart, de zondag voor palmzondag, ontving de rentmeester in alle vroegte met de gewone post een brief van Witte Tullingh.⁶⁵ In die brief, gedateerd op 27 maart, liet de advocaat-fiscaal hem weten, dat hij bij de Raad van Brabant een machtiging had aangevraagd om Pieter Habets en Nijst Trachts in civiele gijzeling te mogen nemen. Die machtiging was hem verstrekt. Daarom moesten beiden nu zo snel mogelijk worden

opgepakt en worden overgebracht naar de Castelynye in Den Haag.⁶⁶ Nog diezelfde avond zou een arrestatieteam in Maastricht arriveren bestaande uit vier personen: de provoost van de Generaliteit, de deurwaarder van de Raad van Brabant en twee dienders. Het team had de opdracht nog diezelfde zondagnacht Pieter Habets en Nijst Trachts van hun bed te lichten. Tot slot verzocht de advocaat-fiscaal de rentmeester om, zonodig, de provoost en de deurwaarder behulpzaam te zijn.

Voor de rentmeester bevatte de brief goed nieuws, tegelijkertijd was hij ook bezorgd. Als Pieter Habets en Nijst Trachts hiervan lucht zouden krijgen, zouden ze er alsnog vandoor kunnen gaan. Daarom zocht hij onmiddellijk contact met zijn collega, de commissaris-instructeur Abraham George Pillera. Met hem besprak hij de verdere gang van zaken. Van Panhuys was van mening dat de gehele kwestie, voor zover het hem zelf aanging als ook ter bevordering van een goede justitie, van zo groot belang was dat, zonder uitstel aan de orders van de Raad van Brabant en aan de eisen en intentie van het *'Officie Fiscaal'* moest worden voldaan. Men diende derhalve niet langer meer te wachten maar beide personen onmiddellijk op te pakken.⁶⁷ Daarom vroeg hij aan Pillera of deze niet bereid was om al vast naar Klimmen te rijden om Pieter Habets daar *'in provisionele verseekering'* te stellen en naar Maastricht te brengen. Pillera had hiertegen geen bezwaar. Hij wist namelijk dat de actie de steun had van de advocaat-fiscaal. Deze had aan Van Panhuys immers het verzoek gericht het arrestatieteam in alle opzichten behulpzaam te zijn: *'Dus de zaeke niet konde worden aangemerkt als geschiet te zijn buyten communicatie van het officie'*. Vervolgens werd ook de schepen Joost Hendrik Lamberts van Klimmen geïnformeerd.

Tegen de middag reed Pillera met een chaise, in gezelschap van de provoost-bewaarder van de militaire gevangenis in de St. Pieterspoort, Johan Hendrik Ploem, naar Klimmen. In de Heek kwam de schepen Lamberts, die te paard van Heerlen had moeten komen, hen tegemoet. Omdat de schepen Pieter Habets redelijk goed kende, werd hem gevraagd al vast vooruit te rijden en op hen te wachten in de herberg van de weduwe Dautzenberg in Klimmen. Zodra Lamberts daar was gearriveerd moest hij Pieter Habets laten roepen. Even later zouden dan Pillera en Ploem naar binnen komen om Pieter te arresteren.⁶⁸

Bij zijn komst in de herberg was Lamberts niet de enige gast. Hij bestelde onmiddellijk een pul bier terwijl hij vroeg of iemand even Pieter Habets kon roepen. De huismeid belastte zich met die taak. Even later kwam Pieter de herberg binnen. Toen de schepen hem zag, bestelde hij ook voor Pieter een pul bier terwijl hij tegen hem zei: *"Komt eens met mij drinken. Straks sal ik u seggen waarom ik u heb roepen laeten!"*

Terwijl men gemoedelijk met de andere gasten om de tafel zat te keuvelen, kwamen even later, geheel ongewapend, de heren Pillera en Ploem de herberg binnen. Zij voegden zich bij het aanwezige gezelschap en na een

poosje leek het erop dat ze onverrichter zake weer zouden vertrekken. Op dat moment legde de schepen Lamberts echter zijn hand op Pieters' schouder terwijl hij tegen hem zei: *"Gij sijt gearresteert naemens de Hoog Moogende, en Gij moet met ons gaan, dog Gij bruijkt niet te vreesen het sal u door ons geen leed geschieden. Wij sullen u goed en ordentelijk behandelen!"*

Pieter verzette zich niet. Hij vroeg alleen of hij nog even met zijn vrouw mocht praten. Dat was goed. Als hij in de chaise zat, die toch langs zijn huis kwam, kon hij zijn vrouw laten roepen en haar zeggen wat hij aan haar kwijt wilde. Vervolgens stapten Pillera en Ploem met Pieter Habets in de chaise die voor de herberg stond. De schepen Lamberts volgde te paard. Het gezelschap zette zich in beweging en vertrok richting Maastricht.⁶⁹

Onderweg herhaalde de gegijzelde Pieter Habets nog eens wat hij tijdens een eerdere ontmoeting met de schepen Lambert ook al had gezegd, namelijk dat hij nooit gezegd had dat hij Suljard had gezien. Wat hij had gezegd was dat hij de koetsier van Suljard door Klimmen had zien rijden. Dat was alles!

Gedurende de rit werd Pieter door Pillera en Ploem allervriendelijkst behandeld. Men bood hem zelf een glas wijn aan.⁷⁰ Om ongeveer half zes in de namiddag arriveerde het gezelschap in Maastricht. Pieter werd afgeleverd bij de militaire gevangenis in de St. Pieterspoort. Daar werd hij in handen gesteld van de provoost-bewaarder Johan Hendrik Ploem. De provoost had de opdracht gekregen om Pieter niet als een crimineel te behandelen omdat het een civiele gijzeling betrof.

Diezelfde avond nog, twee uur na aankomst van Pieter Habets in de St. Pieterspoort, arriveerde het eigenlijke arrestatie-team in Maastricht. Pillera bracht onmiddellijk verslag uit bij de provoost. Deze bedankte Pillera voor zijn inspanningen. Het meest tevreden en opgelucht was echter Willem Hendrik van Panhuys. Hij was zeer onder de indruk over de medewerking die hij had ontvangen: *'De Heer Schout Pillera heeft in deese zaaken zeer veel yver en attentie getoond, en kan ik mij niet genoeg loueren van de vigilantie en goede directie van de Heer Lamberts, aan wie wy voornaamentlyk het Succes van dit Exploit verschult zyn'.*

ARRESTATIE VAN NIJST TRACHTS

Nadat Nijst Trachts op 11 maart zijn eerste verklaring had herroepen, had hij geen rust meer gevonden. De Salve en Van Slijpe, met steun van de secretaris van Heerlen, Abraham Jacob de Jacobi, bleven hem namelijk achtervolgen met de vraag wat er zich bij notaris Swildens precies had afgespeeld. Hij was daarom, waarschijnlijk met hulp van Van Panhuys, ondergedoken en bevond zich nu al enige tijd te Rekem waar hij onder toezicht stond van de drossaard De Limpens. Het was de bedoeling om hem voorlopig overal buiten te houden totdat Pieter Habets zou zijn opgepakt.⁷¹

Omdat de drossaard echter naar Amstenrade moest, kreeg Nijst Trachts toestemming om even naar huis te gaan om daar schoon goed op te halen en zijn vrouw goeiendag te zeggen.

Van Panhuys werd over de gangen van Nijst Trachts tot in alle details op de hoogte gehouden. Toen hij vernam dat Nijst Trachts even naar huis zou gaan, en dat op een tijdstip dat te Klimmen de arrestatie van Pieter Habets zou plaats vinden, was hij daar allerm minst gerust op. Hij vreesde namelijk dat Nijst Trachts er wel eens tussen uit zou kunnen knijpen. Omdat te voorkomen bedacht hij een list.

Een uur vóór de arrestatie van Pieter Habets zond hij de zoon van zijn hovenier naar Retersbeek met een brief voor de secretaris van Vaals. Aan Nijst werd gevraagd de brief diezelfde avond nog in Vaals te bezorgen. Tegelijkertijd stuurde Van Panhuys per koerier een brief naar Vaals bestemd voor de secretaris. Hij verzocht hem *'om den brenger van voors Missive by syn Arrivement te Vaals in versekering te neemen en te houden, my daarvan immediat kennis geevende'*. Daarna wachtte de rentmeester gespannen de verdere ontwikkelingen af. Zijn inspanningen werden beloond. Op 29 maart, 's avonds om acht uur, werd Nijst Trachts te Vaals in verzekerde bewaring genomen. De volgende dag werd hij daar met een rijtuig opgehaald en overgebracht naar de St. Pieterspoort in Maastricht.

Een paar dagen later werden beide declaranten voor nader verhoor naar Den Haag gebracht waar ze werden opgesloten in de Castelynne. In april werden ook nog Pieters' zoon, Jan Habets, en zijn echtgenote, Anna Maria Heyenraad, opgepakt. Zij werden als medeplichtigen beschouwd en dienden derhalve eveneens verantwoording af te leggen voor hun daden. Ze werden net als Pieter Habets en Nijst Trachts gedurende korte tijd opgesloten in de St. Pieterspoort te Maastricht, waarna ook zij op transport werden gezet naar Den Haag.

In april liet Witte Tullingham Hunne Hoogmogenden weten dat de plannen om Pieter Habets en Nijst Trachts te arresteren volkomen gelukt waren. De arrestatie was geschied *'op autorisatie van den Raade en Leenhove van Braband, en Lande van Overmaaze, onder wiens jurisdictie deselve getuygens gearresteerd, en herwaarts overgebracht weezende, ten einde voor welgemelden Raade ondervraagd, en geexamineerd te worden waar mede bereids een begin gemaakt is'*.⁷²

KRITIEK EN VERWEER

Willem Hendrik van Panhuys, die sinds de derde maart vocht als een leeuw, was de situatie goed beu. De twee declaranten mochten dan wel achter slot en grendel zitten, geruchten die zijn goede naam probeerden aan te tasten, vielen nog bijna dagelijks te horen. De tegenstanders van de rentmeester lieten dan ook geen enkele gelegenheid onbenut. Als het kon,

werden door hen zelfs getuigen geronseld. Met name Abraham Jacob de Jacobi, de secretaris van Heerlen, hield zich daarmee bezig. Op de landweg van Heerlen naar Klimmen hield hij gewoon voorbijgangers en wegwerkers aan met de vraag of ze Suljard niet hadden gezien.⁷³

Op 26 april liet Van Panhuys Witte Tulligh weten hoe moe hij dit allemaal was: *'Met welck ongeduld ick het eynde van alle die onaangenaamheeden tegemoet zie; en hoe gevoelig het voor my is by aanhoudenthdyt het voorwerp van de algemeenen conversatie uyt te moeten macken, wordende de publieque nieuwsgierighdyt continueel gaande gehouden door allerly gerugten dewelcke men dagelyks verspreyd en dewelcke geen eynde sullen neemen voor dat de source van alle die gruwelen ontdeekt en gedresseerd zijn'*.⁷⁴ Hoe zeer hij echter ook verlangde naar het einde van deze lastercampagne, het einde was voorlopig nog niet in zicht. Bovendien kreeg hij nu ook nog te maken met kritiek op de wijze waarop Pieter Habets en Nijst Trachts waren aangehouden.

Het scherpste in hun kritiek waren de beide hoofdofficieren van Staats-Valkenburg. De luitenant-voogd Pélerin was ronduit gebelgd over het feit dat de arrestatie van inwoners van Klimmen buiten hem als civiele officier was omgegaan. Hij zou hierover dan ook zijn beklag indienen. De luitenant-drossaard Vignon, die op het punt stond zijn functie over te dragen, vond het schandalig dat Pieter Habets *'met geweld'* in een koets was geduwd. Ofschoon hij beseftte dat een en ander was geschied op orders van boven af, betreurde hij het, dat er vooraf geen behoorlijke communicatie had plaats gevonden.⁷⁵

Ook de nieuwe luitenant-drossaard, Jan Willem Heldevier, had over de gehele gang van zaken een uitgesproken mening. Dat Pieter Habets op verzoek van het *'Officie Fiscaal'* in een militaire gevangenis was opgesloten en daarna op een criminele wijze naar Den Haag was getransporteerd, kon er bij hem niet in. Hij had er daarom alle begrip voor dat Pieter Habets voor die schande schadeloos wilde worden gesteld en eerherstel eiste. Bovendien was de gehele gang van zaken strijdig geweest met de *'constitutie'* van het land. De belangrijkste vraag in deze was namelijk in hoeverre het *'Officie Fiscaal'* in deze zaak überhaupt bevoegd was geweest? Volgens Heldevier ging het hier om een zaak van de *'ordinaire justitie'* waarbij de *'crimineele officiers deezer Lande'* het recht tot onderzoek hadden. Het ging er namelijk om na te gaan of iemand meened had gepleegd. Hierbij had Heldevier vooral Nijst Trachts op het oog. Zodra deze weer op vrije voeten was, moest deze aan hem worden uitgeleverd. Voor Pieter Habets had hij niets dan lof.⁷⁶

Het is duidelijk dat de legitimiteit van de arrestatie op z'n zachtst gezegd *'omstreden'* was. Achteraf werd aan Pillera de vraag gesteld of de aanhouding zonder medeweten van de *'Officier van de Plaats'* was geschied en, zo ja, waarom men dat zo had gedaan?⁷⁷ Pillera had daarop geantwoord

dat de arrestatie inderdaad zonder medeweten van een officier was geschied. Het was namelijk zo, dat alle arrestaties, die geschiedden op gezag van een advocaat-fiscaal, die daartoe weer geautoriseerd was door het '*Hoge Tribunaal*', zonder medeweten van een '*onderregter*' mochten geschieden. Voor zover Pillera wist, was er geen wet die dat bestreed. Hij voegde daaraan toe dat bij de Raad van Brabant te Brussel het '*Officie Fiscaal*' arrestaties mocht verrichten zonder medeweten van de '*onderregter*'. Hetzelfde gold volgens hem voor de advocaat-fiscaal van Brabant te Den Haag, die dat via een '*ampele Memorie*' zeker aan de Raad had kenbaar gemaakt, welke memorie zeker ook ter kennis zou zijn gebracht van Haar Hoog Mogenden.

Pillera's standpunt werd gedeeld door Van Panhuys. Als landsadvocaat van Staats-Valkenburg was hij steeds van mening geweest: '*dat een Fiscaal en Procureur Generaal met eene authorisatie van den Raadt van Brabant gemunieert, te allen tijde bevoegd geweest is om door geheel Brabant en de Landen van Overmaze sodanige ordres te executeren of te doen executeren, sonder daer toe permissie van de officier of van de subalterne Regters nodig te hebben*'.⁷⁸ Van Panhuys had verschillende voorbeelden bij de hand waarin het ook daadwerkelijk zo gegaan was. Dit systeem was volgens hem dan ook volledig in overeenstemming met de algemene jurisprudentie van deze landen en deed recht aan het gevoel van de voornaamste Brabantse rechtsgeleerden.

De belangrijkste vraag was echter waarom uitgerekend Van Panhuys, die persoonlijk zo'n groot belang in deze zaak had gehad, door de advocaat-fiscaal gemachtigd was geworden om zijn assistentie te verlenen. Een bevredigend antwoord op deze heikele vraag had de rentmeester aanvankelijk niet. Zijn reactie was vooral ontwijkend van aard: hij had zich slechts in de beginfase met deze zaak bemoeid en daarna niet meer!⁷⁹ Omdat dit antwoord hem kennelijk geen bevrediging schonk en als jurist eigenlijk beneden zijn waardigheid was, ging hij naderhand dieper op dit vraagstuk in.⁸⁰ Hij gaf toen als zijn mening dat hij eigenlijk helemaal geen partij meer was in de gehele kwestie. Omdat hij inmiddels had aangetoond dat Suljard onmogelijk in juni 1788 op Haeren kon zijn geweest, ging het nog slechts om de vraag waarom twee personen meeneed hadden gepleegd. En die vraag was gewoon een publieke zaak waarbij hij niet meer als partij kon worden aangemerkt maar wel als persoon die, dankzij de informatie waarover hij beschikte, het '*Officie Fiscaal*' behulpzaam kon zijn. En zo had het '*Officie Fiscaal*' hem ook gebruikt en niet anders.

Omstreden of niet, Witte Tullinh, de belangrijkste regisseur van de gehele actie, onderstreepte achteraf nog eens hoe tevreden hij was met de gehele gang van zaken. Dit valt op te maken uit een brief aan Van Panhuys d.d. 3 april:

‘Wel Edle gebore gestrenghe Heer en Neef,

Het is my ten Dienste van de Justitie ten hoogsten aangenaam geweest, dat ik, door Uw Ed. geb. gestr. Directie, en de goed Officien van De Heer Pillera en Lamberts, en door den Capiteyn geweldiger, in de voorgenoomen Exploiten zoo wel heb moogen resusseren. Ik heb de Eer U Wed geb. gestr. zeer te bedanken, voor desselvs betoonde yver in de bevordering der belangens van de Justitie betoond, en zal U Wedgeb.gestr. my zeer obligeeren gemelde Heeren van mynent weegen ook desweegens zeer te bedanken.

*Waar meede de Eer hebben my met alle Hoogagtinge te noemen UwEdele geboren gestrenghe zeer gehoorzaemen Dienaar en Neef, H.J. van Oldenbarbeveld gent. Witte Tullingh’.*⁸¹

De legitimiteit van de gehele actie was omstreden. De Staten-Generaal deed daarover echter geen uitspraak maar hield zich vooralsnog op de vlakte: *‘dat haar Hoog Moogende om bysondere redenen en de omstandigheden van dit geval niet verkiezen te treden in eenig verder onderzoek of explicatie omtrend het arresteeren en doen overbrengen der persoonen in beyde voorschreeve Missives gemeld maar het passeerende dien aangaande voor als nog in het midden laten’.*⁸²

DE ‘COMMISSIE NAE MAASTRIGT’

In Den Haag werden de arrestanten door de Raad van Brabant onderworpen aan een eerste verhoor. Het was de vraag hoe het daarna verder moest. De Raad van State verzocht de Staten-Generaal om daarover van gedachten te wisselen in een gezamenlijke vergadering *‘en vervolgens te overleggen op welke Rechter een authorisatie zoude behooren verstrekt te worden’.*⁸³ Uiteindelijk werd de volgende procedure voorgesteld. Eerst zou een *‘praeliminair extra judicieel onderzoek’* worden gehouden. Pas daarna zou worden bekeken in hoeverre tegen bepaalde personen gerechtelijke stappen zouden moeten worden ondernomen. Een unaniem standpunt was dat niet: *‘De Heeren Gedeputeerden van de Provincie van Stad en Lande hebben verklaart dat zy deeze zaak liever zouden hebben willen over laten aan de loop der ordinaire Justitie’.*

Op 19 juni werd door de Staten-Generaal definitief besloten om een officiële onderzoekscommissie uit de Raad van State naar Maastricht te sturen en deze te machtigen tot het doen van een *‘Extra-Judicieel onderzoek der saak, daar by in ’t breede gedetailleerd’.*⁸⁴ Deze commissie, ook wel de *‘Commissie nae Maastrigt’* genoemd, bestond uit de heren A.R. van Heeckeren tot Suideras en H.J. Stavenisse Pous. Hun opdracht luidde: *‘de waar of onwaarheid van het al dan niet aanwezen van den gewezen Collonel Suljard op het goed Haren in den Hoogtijd van den jaare 1788, grondig te*

onderzoeken. Verder gelastte de Staten-Generaal hen: *'de Getuigen van de eene en andere zijde te hooren, en wanneer bevonden mogt worden, dat eenige van de zelve tot het geeven van valsche of onwaare getuigenissen gesuborneert of geinduceert mogten zijn, de Autheurs en de omstandigheeden van dat alles te doorgronden, van hunne bevindingen een pertinent verbaal te houden, en aan haar Hoog Mog. Over te brengen*'. Pas daarna zou blijken of nadien nog een competente rechter zou moeten worden ingeschakeld.⁸⁵

Al op 5 juni hadden de gecommiteerden het stadsbestuur van Maas-tricht laten weten dat ze op 29 juni a.s. om vijf uur in de namiddag zouden arriveren bij de Boschpoort. Het stadsbestuur werd uitgenodigd om te doen wat bij dergelijke gelegenheden gebruikelijk was.⁸⁶ Daarop liet het stadsbestuur de gecommiteerden weten dat de ontvangst om vijf uur zou geschieden overeenkomstig het gewone ceremonieel even buiten de Boschpoort.

Het onderzoek duurde van begin juli tot half september. Er werden ruim achtentwintig getuigen gehoord.⁸⁷ Soms werden de verhoren aangevuld met schriftelijke verklaringen, rekest en brieven. Sommige getuigen moesten meerdere keren voor de onderzoekscommissie verschijnen. Pieter Habets spande daarbij de kroon. Hij werd maar liefst zes keer aan de tand gevoeld, Nijst Trachts daarentegen slechts drie keer. Niemand werd overgeslagen. Van hoog tot laag, iedereen waarvan de gecommiteerden dachten dat hij of zij in deze zaak iets te melden had, werd opgeroepen en verhoord.

De medewerking aan het onderzoek door Van Panhuys, Van Slijpe en De Salve werd als *'goed'* gekwalificeerd. Bij de stukken van Van Slijpe en De Salve merkte de commissie op dat deze niets anders inhielden dan een herhaling van de *'bloote beschuldiging'*.

Iedere ondervraging werd per getuige voorbereid. Daarvoor werd een lijst met vraagpunten samengesteld. Deze lijst met vraagpunten vormde de rode draad van het verhoor. Van ieder verhoor werd een schriftelijk verslag gemaakt. Van het verslag waren de pagina's verdeeld in twee helften. Op de rechter helft stonden de vragen, op de linker helft de antwoorden. De aanhef van ieder verslag luidde: *'Is voor de Heeren van Heekeren tot Suideras en Stavenisse Pous als bij Resolutie van Hun Hoog Mog. van den 19 juny deses jaars tot het ondersoek van de bekende zaak van den Rentmeester van Panhuys geauthoriseerd, gecompareerd.....(naam).....en heeft op de aan hem gedane Vragen geantwoord als volgd.....'*.

DE VERDEDIGING VAN WILLEM HENDRIK VAN PANHUYS

Ter zijner verdediging overhandigde de rentmeester aan de commissie op 6 juli een rapport met maar liefst eenentwintig bijlagen.⁸⁸ Op 14 september volgde het verhoor.

In het rapport begon hij zijn betoog met de constatering dat al sinds

1785 enkele personen de koppen bij elkaar hadden gestoken en tegen hem geconspireerd hadden. Hierbij hadden ze zich bediend van de meeste schunnige methoden, zoals het schrijven van anonieme brieven en het verzamelen van valse verklaringen. Dat alles had maar één doel gehad, namelijk om hem bij zijn superieuren in discrediet te brengen. En dat alles gebeurde '*onder de bescherming van die geene, aan wien de handhaavinge van de Justitie en Politie was aanbevoolen*'. Het voortouw werd echter steeds genomen door De Salve die, vanwege zijn lichamelijk handicap erop vertrouwde dat hij '*syne Lastertonge*' ongestraft kon gebruiken. De beschuldiging, dat hij nog steeds contacten zou hebben onderhouden met de ex-kolonel Suljard de Leefdael, vormde echter een absoluut dieptepunt. Van Panhuys ontkende ten stelligste ooit enige aanleiding te hebben gegeven voor een dergelijke beschuldiging. Sinds het vertrek van de ex-kolonel uit Maastricht, in februari, maart of april 1787, had hij met hem geen contact meer gehad.

Het was dan ook met diepe verontwaardiging dat hij, gedurende zijn verblijf in Den Haag, kennis had genomen van het feit dat De Salve twee ongelukkige en onnozele lieden had verleid om een verklaring tegen hem af te leggen. Bijzonder bedenkelijk vond hij daarbij het gedrag van de vice-hoogschout en de vijf schepenen van het Brabants Hooggerecht vanwege hun aanwezigheid op 4 maart op het stadhuis toen de verklaring onder ede werd bevestigd. Het meest bedenkelijk was echter het gedrag van de zoon van de vice-hoogschout, mr. P. van Slijpe, die gedurende deze zitting als advocaat, rechter en griffier had geassisteerd en gefungeerd. Verder protesteerde hij fel tegen de methoden die zijn tegenstander de secretaris van Heerlen, Abraham Jacob de Jacobi, erop nahield. Deze probeerde zelfs getuigen tegen hem te ronselen door op '*Publieke weegen*' gewoon voorbijgangers aan te spreken en hen te vragen of ze iets wisten van het verblijf van Suljard op Haeren.

Wat de kern van de beschuldiging betrof, de aanwezigheid van Suljard op Haeren, ging het, nadat Nijst Trachts zijn verklaring had herroepen, nog slechts om de verklaring van één persoon, namelijk die van Pieter Habets. En wat hield die verklaring nu eigenlijk in? Niets meer en niets minder dan dat hij Suljard in een koets voorbij zijn huis had zien rijden op weg naar de hof Haeren.

Ter wille van zijn eer, naam en faam toonde Van Panhuys aan dat het fysiek en moreel onmogelijk was dat Suljard in die bewuste periode op Haeren was geweest. Vervolgens kwam hij met een groot aantal bewijzen op de proppen die de fysieke onmogelijkheid van Suljards' verblijf op Haeren moesten aantonen. Tot die bewijzen behoorde een verklaring van Claude Deplagnie, eigenaar van '*l'Hôtel de Gaston*' gelegen in de rue Traversière [nu: rue Molière] in Parijs, en de portier Jean Dreys. Beiden verklaarden dat Suljard van 8 mei tot 29 augustus zonder onderbreking in het genoemde hotel had gewoond. De verklaring bevatte een bewijs van echtheid afgegeven door de ambassadeur van de Republiek in Parijs. Tevens overlegde hij een

verklaring van Suljard zelf waarin deze te kennen gaf sinds begin 1787 met Van Panhuys op géén enkele wijze meer contact te hebben gehad en zelfs, sinds vier jaar, niet meer op *'den Huijse Haeren'* te zijn geweest. Ter bevestiging dat hij de waarheid sprak, beriep Van Panhuys zich verder op alle *'Ingeseetenen van den dorpe van Voerendaal'*, dat op vijf minuten van Haeren was gelegen, en in het bijzonder op *'den Roomse Pastoor Michael Crous, de Freule van Elmpt, en voorleeser Notaris en Scheepen Swildens'* die Haeren bijna dagelijks bezochten als ze wisten dat de rentmeester aanwezig was.

Echter niet alleen fysiek maar ook moreel gezien was het onmogelijk dat Suljard in de bewuste periode op Haeren was geweest. Om dit aan te tonen gaf de rentmeester openheid van zaken voor wat zijn agenda betrof. Hij liet precies zien waar hij was geweest, op welke dagen en wat hij had gedaan. Het overzicht onderstreepte nog eens dat in genoemde periode Van Panhuys zelf evenmin op Haeren kon zijn geweest.

Op 16 juli voegde Van Panhuys aan zijn verdediging nog een plattegrond, een *'Caerte figuratiff'*, toe waarop Haeren, het dorp Klimmen, en het huis van Pieter Habets stonden aangegeven. De plattegrond was gemaakt door de landmeter Antonius Wilmar. De afstand tussen het huis van Pieter Habets en Haeren werd in tijd begroot op een half uur gaans. In het begeleidend schrijven merkte Van Panhuys op, dat Pieter Habets een koets voorbij zijn huis had zien rijden. Met het blote oog kon hij die koets hebben gevolgd over een afstand van 10 à 12 roeden (1 roede=4,55 m). Het was echter onmogelijk om vanaf die plaats vast te stellen of de koets al dan niet naar Haeren was gegaan dat, in tijd gemeten, een half uur verder op lag. Toch had Pieter Habets dat op 3 maart *'met eene strafbaere ligtvaerdighijdt verseekert en gedeclareert'*. Nog kwalijker was het echter, en de schuld daarvan gaf hij aan notaris Rooth, om daaruit af te leiden dat de gewezen kolonel dús met zijn vrouw veertien dagen op Haeren had gelogeed. Achteraf bleek het er namelijk om te gaan dat Pieter Habets een koets voorbij zijn huis had zien rijden. De koetsier van het rijtuig meende hij toen te herkennen als de koetsier van Suljard. Dat was alles! Als de notaris in dit geval conform *'syn Eedt en pligt'* zijn werk had gedaan en in zijn gevolgtrekkingen niet verder was gegaan dan de feiten hadden toegestaan, dan *'de valsche verklaeringen nimmer soude hebben exteert, en de Mijneedt van twee ongelukkige lieden soude sijn voorkomen; en waaromtrent den voors: notaris vooral verantwoordelijk is'*.

Het verhoor op 14 september spitte zich voornamelijk toe op de juridische rechtvaardiging van de arrestatie van Pieter Habets. Van Panhuys had bij deze arrestatie de touwtjes stevig in handen gehad. Met name wilde men weten in hoeverre de advocaat-fiscaal van Brabant hem daartoe had gemachtigd. Op dezelfde dag kwam ook de commissaris-instructeur Pillera aan de beurt. Aan hem werd dezelfde vraag voorgelegd. Pillera beriep er zich op alles te hebben gedaan op verzoek van de heer Van Panhuys, die zich weer beriep op *'het Officie Fiscaal'*.

6. Foto van kasteel Haeren (Voerendaal) omstreeks 1882, toen het in bezit was van de Maastrichtse advocaat mr E. van Oppen.

PIETER HABETS DRAAIT BIJ

In de periode van 29 maart tot 16 september werd Pieter Habets twee keer gegijzeld. De eerste keer was op 29 maart, de tweede keer op 31 juli. Hij werd toen vast gehouden 'onder den Nieuwe Stadshuise' in Maastricht. Op 16 september kwam hij weer vrij.

Op 7 juli verscheen hij de eerste keer voor de gecommiteerden.⁸⁹ Hoe was het toch mogelijk, zo werd hem gevraagd, dat hij in het voorbijgaan had kunnen zien dat Suljard in de koets had gezeten? Dat had hij kunnen zien

omdat de koets heel langzaam had gereden. Maar of er nog meer mensen in de koets hadden gezeten, wist hij niet. Bij het tweede verhoor op 1 augustus werd hem gevraagd hoe hij er zo zeker van was dat Suljard met zijn vrouw veertien dagen op Haeren had gelogeerd in gezelschap van de rentmeester en zijn gezin. Pieter ontkende dat ooit te hebben gezegd. Deze uitspraak werd ten onrechte aan hem toegeschreven. Dat had hij ook al in Den Haag tegen de advocaat-fiscaal gezegd. Dit was een misverstand dat was ontstaan omdat hij het woord '*comparanten*' niet had begrepen toen notaris Rooth de verklaring hardop had voorgelezen. Tijdens het derde verhoor op 6 augustus lichtte hij toe hoe Nijst Trachts erbij betrokken was geraakt.

Op 22 augustus werd de echtgenote van Pieter, samen met de vrouw van Nijst Trachts, ontboden op het '*Staten huys*' in Maastricht. Daar had ze voor de tweede keer een gesprek met Witte Tullingh. Het eerste keer was in Den Haag geweest. De advocaat-fiscaal beklagde haar vanwege de lange detentie van haar man: "*Ja vrouwtje hij is er selfs oorsaak van, door dien hy verklaerd heeft Sullyard 14 dagen op Haren is geweest*". Mevrouw Habets stelde echter dat haar man dat nooit had gezegd. Die woorden kwamen van Nijst Trachts. Witte Tullingh vervolgde toen met: "*Wel vrouwtje de Saak hangt nu aan een syden draatje, het sal haast uyt syn indien u man maar wilt bekennen, dat hij in dwaling is, en seggen het mogelyk moet syn, hij kwalyk gesien heeft. Ik sal maaken, dat gy by u man alleen gelaaten word, om hem sulks voor oogen te houden, en indien hy daer toe geresolveerd is, dat hy het aan de Heeren laat weten, die sullen hem een Advocaat senden, om een Declaratoir deswegens te passeren en dan sal de saak gauw uyt syn, en u man sal dan in myn handen gesteld worden en dan sal ik het wel maaken*".⁹⁰

Na dat gesprek zocht mevrouw Habets haastig haar man op onder het stadhuis. Ze vertelde hem wat de advocaat-fiscaal tegen haar had gezegd. Pieter antwoordde haar echter dat hij vast hield aan de waarheid. Geen gevangenis, hoe crimineel ook, kon hem daarvan weerhouden. Pieter was onvermurwbaar ondanks de smeebeden van zijn vrouw.

Op 28 augustus kwam er plotseling een ommekeer. Een schreiende Pieter Habets liet de gecommiteerden toen weten dat hij schoon schip wilde maken maar '*dat syn verstand te klein*' was om te weten hoe hij dat moest doen. Verder vertelde hij, dat als hij bezoek kreeg er steeds maar weer tegen hem werd gezegd '*van sich maar hard te houden dat sy hem de kosten zouden betalen*'.

Tijdens het volgende verhoor op 1 september maakten de gecommiteerden kennis met een verbitterde en gebroken man, die diep teleurgesteld was over alle loze beloften die hem waren gedaan. Net als Nijst Trachts was hij nu bereid zijn verklaring van 3 maart te herroepen. Vervolgens verklaarde hij: '*dat hy den gewezene Collonel Seuillard noch zyne koetsier in het jaar van 1788 niet gezien heeft, versoekende verschoning, weegens zyne gegeevene*

verklaring en wegens dat Heren Commissarisse zolang met deze zaak heeft opgehouden'. En dat hij zou hebben gezien dat de ex-kolonel op Haeren zou hebben gelogeed, was niet waar. Die woorden had men op 3 maart ten onrechte aan hem toegeschreven. Verder verklaarde hij, dat hij er grote spijt van had, dat hij zich had laten overhalen tot het afleggen van onware verklaringen. Wat de gevolgen daarvan konden zijn, had hij in de verste verte niet kunnen overzien. Hij had namelijk altijd gedacht dat het maar een geintje was, een beuzelarij. Want veel meer had een *'weddenschap'* toch niet om het lijf.

Hoe kwam het dat Pieter Habets plotseling zo'n grote ommezwaai maakte? Enige opheldering hierover wordt gegeven door een door Van Slijpe geschreven rekest dat mevrouw Habets op 31 augustus, mede namens haar gegijzelde man, aan de gecommiteerden overhandigde. Uit dit rekest blijkt, dat door de langdurige gijzeling van Pieter Habets zijn gezin financieel ten gronde ging: *'Dese langdurige Gyselinge nu wederom op nieuw ondergaan, stelt de suppliant buiten staat om voor haar en hare kinderen den kost te winnen, den akkerbouw een gedeeltelyk bestaan van haar en hare kinderen, wordt verwaarloost, daar toe moet sy vreemde lieden, die extra betaalt moeten worden, gebruiken terwyl de dagelykse verdiensten van haar man door dit of geen werk te doen, ophoud, van welke een en ander het einde syn sal, dat sy met haar huisgesin betgeen in ordentelykheid te voren konde bestaan, tot armoede vervallen sal, den enige loon voor haren ongelukkige man, die geen ander kwaad verrigt heeft, als de waarheid te beelden, en daar by te volharden'*.⁹¹

Toen op 11 september Jan Habets voor de gecommiteerden verscheen, werd hij geconfronteerd met de herroepen verklaring van zijn vader.⁹² Nadat deze aan hem was voorgelezen, werd hem gevraagd wat hij ervan dacht. Jan Habets antwoordde toen *'dat sulks syn verstand te boven ging!'* Toen Jan Habets nadien terug kwam bij De Salve verklaarde hij: *"Het is onmogelyk dat myn vader uit vrye wille syne voorige gezegdens herroepen heeft, myne moeder en ik weeten dit beter, en zoo het geschied is, dan is of mismoed, of dwang, of corruptie daar van de eenige oorzaak"*.

HET VERHOOR VAN NIJST TRACHTS

Evenals Pieter Habets werd ook Nijst Trachts, na zijn verblijf in Den Haag, weer in vrijheid gesteld. Op 7 juli liet de onderzoekscommissie hem echter opnieuw gijzelen. Gevreesd werd dat hij zich aan verdere verhoren zou onttrekken. Na een kort verblijf in Valkenburg werd hij vast gehouden in het oude stadhuis van Maastricht.⁹³

Hij werd drie keer verhoord, de eerste keer op 6 augustus. De gecommiteerden wilden toen vooral weten in hoeverre hij tijdens het afleggen van de verklaring op 3 maart was beïnvloed. Nijst bevestigde dat hij vooral was beïnvloed door mevrouw De Salve. Zij had hem bijvoorbeeld de leeftijd van

Suljard voorgezegd en beschreven hoe hij eruit zag. Notaris Rooth had hem nog eens voorgehouden dat het slechts om een weddenschap ging. Vervolgens vroeg men wie hem had aangeraden de verklaring te herroepen. Nijst Trachts noemde toen de namen van Roemers, de pastoor van Voerendaal en de kapelaan. Tot slot wilde men weten hoeveel personen op het stadhuis aanwezig waren geweest toen hij daar onder ede zijn verklaring had bevestigd. Nijst dacht dat het er zes of zeven waren geweest. Maar hij had niemand van hen gekend behalve *'de oude Slijpe'*.

Tijdens het verhoor op 2 september gaf Nijst vooral de schuld aan Pieter Habets. Die had zo op hem ingeprept dat hij geloofde Suljard echt te hebben gezien. Bij de tweede verklaring was het Roemers geweest die op hem had ingeprept. Die had tegen hem gezegd dat Suljard in dat jaar onmogelijk op Haeren kon zijn geweest. De dag daarna had hij bij notaris Swildens moeten komen. Die had een verklaring op papier staan die hij hardop had voorgelezen. Daarna had de notaris hem gevraagd of het ook precies zo was gegaan. Nijst bevestigde dat. Tenslotte zei hij dat hij nu pas echt begreep hoe fout hij was geweest. Hij hoopte en bad, op voorspraak van de gecommiteerden, om genade te mogen krijgen. Op 15 september verscheen Nijst voor de laatste keer voor de onderzoekscommissie. Voor de zoveelste keer zei hij dat hij Suljard nooit had gezien noch gekend.

DE SAMENZWEERDERS

Van Slijpe werd voor het eerst verhoord op 3 september. De commissie stond onder andere stil bij de procedure die op dinsdagavond 3 maart was gevolgd. De vice-hoogschout ontkende echter daarbij aanwezig te zijn geweest. Wel had hij beide personen herhaaldelijk gewezen op de ernst van de zaak. Verder gaf hij aan dat beiden voor hun werk twee oude schellingen hadden gekregen voor hun *'versuimden tyd'*. Mevrouw De Salve had dat overigens te weinig gevonden. Daarom had ze haar man gevraagd ieder een halve kroon te geven. De Salve had dat echter geweigerd omdat het dan teveel op omkoping zou gaan lijken. Wel had hij hen een paard of koe beloofd als hij de weddenschap zou winnen. Vervolgens vroeg men hem of hij nog andere bewijzen had voor het verblijf van Suljard op Haeren. Die had hij niet.

Op 11 september volgde een tweede verhoor. Van Slijpe kreeg toen te horen dat beide getuigen hun verklaring van 3 maart hadden herroepen. Daarom werd hem nogmaals gevraagd of hij nog andere getuigen kende. Neen, en hij zag daar ook geen heil meer in. Wel hoopte hij dat beide personen nog eens zouden worden verhoord door een competente rechter. Tenslotte kwam het onderwerp *'beïnvloeding'* ter sprake. Van Slijpe gaf echter aan hier niets van te weten.⁹⁴

Op 11 september was het de beurt aan De Salve. Men viel gelijk met de deur in huis: of comparant enige directe bewijzen had voor het verblijf

van Suljard op Haeren in juni 1788? Eerlijk gezegd, zo liet De Salve weten, had hem dat nooit zoveel geïnteresseerd. Het was gezegd door twee personen en hij liet dat dan ook maar voor hun rekening. Wat hem wel had geraakt, was de bewering van Willem Hendrik van Panhuys dat hij die twee knechten zou hebben misleid en omgekocht. Via een normale juridische procedure moest maar eens worden onderzocht in hoeverre die beschuldiging waar was. En van enige beïnvloeding van beide getuigen was al helemaal geen sprake geweest, ook niet door zijn vrouw. Die was trouwens in een ander vertrek geweest toen de verklaring werd afgelegd.

In hoeverre, zo wilde de commissie weten, waren er aan beide getuigen dan bepaalde beloften gedaan? Hij had hen ieder twee oude schellingen gegeven. Verder had hij tegen beide getuigen gezegd: *“Jongens, het is wel wat wynig maar ik heb er myn reeden toe, indien de weddenschap eens gewonnen was, zou er zo te zeggen eerder een koeij op kunnen overschieten”*. De gecommiteerden vroegen hem of het niet wat onvoorzichtig was geweest om zo’n belofte te doen. De Salve ontkende echter dat het hier om een belofte ging.

Op 12 september verscheen De Salve nogmaals voor de commissie. Hem werd toen de vraag gesteld hoe hij ertoe gekomen was het verblijf van Suljard op Haeren als ‘*een weddenschap*’ voor te stellen. Omdat hij hen het woord ‘*provocatie*’ niet had kunnen uitleggen. Zij zouden dat niet hebben begrepen. Trouwens op de keeper beschouwd was de verklaring van Van Panhuys van 11 februari, waarin hij honderd gouden ridders uitloofde aan diegene die het tegendeel kon bewijzen, toch een soort weddenschap geweest.⁹⁵

Notaris Rooth verscheen op 2 september voor de commissie. Er werd wederom uitvoerig gesproken over de gevolgde procedure op dinsdagavond 3 maart. Rooth hield vol dat alles correct was verlopen. Daar viel niets op aan te merken. De gecommiteerden hielden de notaris echter voor dat het in de afgelegde verklaring erop leek dat beide getuigen Suljard op Haeren hadden gezien. Echter alleen Nijst Trachts kon hem hebben gezien, Pieter Habets niet. Het was Rooths plicht geweest om beide getuigen, die niet eens het woord ‘*comparanten*’ hadden gekend, dat uit te leggen. Dan had Pieter Habets nooit kunnen verklaren Suljard op Haeren te hebben gezien. De notaris deelde die mening echter niet. Volgens hem hadden beide getuigen kennis gehad van de aanwezigheid van Suljard op Haeren.

ONTSLAG EN NIEUWE SPECULATIES

Op 15 september 1789 maakten ‘*De Hoog mogende Heeren Staaten Generaal Der Vereenigde Nederlanden*’ in een officiële publicatie bekend dat Pieter Habets en Nijst Trachts op vrije voeten zouden worden gesteld. Dat gebeurde op 16 september.⁹⁶ De gecommiteerden maakten verder bekend dat zij op het punt stonden om over de resultaten van het onder-

zoek verslag uit te brengen aan de Staten-Generaal. Er werd een oproep gedaan om te stoppen met het notarieel dan wel onderhands inwinnen van inlichtingen in deze zaak. Iedereen werd opgeroepen om eindelijk de rust te laten wederkeren en de vrede te herstellen: *'terwyl wy laatstelyk, mede in naam als boven, alle en een iegelyk, op het serieuste recommanderen, om de vrede, rust en eensgezindheid men den anderen te onderhouden, en zich te gedragen, zoals het aan goede In- en Opgezetenenen betaamd'*.⁹⁷

In de praktijk kwam daar echter weinig van terecht. Met name de vraag hoe men Pieter Habets, deze onverzettelijke en koppige boer uit Klimmen, zover had kunnen krijgen dat hij zijn eerste verklaring had herroepen, hield velen bezig. Menigeen hield erop dat Pieter was omgekocht. Niet alleen Van Panhuys maar ook de gecommiteerden zouden zich daar aan schuldig hebben gemaakt.

Om de ware toedracht te achterhalen stuurde de luitenant-drossaard Heldevier Pieter Habets tot twee maal toe een briefje met een uitnodiging om op het statenhuis te verschijnen.⁹⁸ Toen hij na enige aarzeling aan deze uitnodiging gehoor gaf, trof hij daar niet alleen de luitenant-drossaard aan maar ook Van Slijpe en De Salve. De Salve viel onmiddellijk met de deur in huis: *"Wat hoor ik soud ge zoo slegt van woord zijn, de staaten hebben mij verhaald dat ge gezegd hebt niet bewust te zijn dat Sulijard op 't goed Haeren is geweest!"* Pieter Habets antwoordde daarop: *"Wel mijnheer ge weet immers wel dat wij alleen van de koets gezegd hebben, en dat wij van het goed niet bewust zijn!"* Deze uitspraak van Pieter beviel de heren echter niet. Met behulp van dreigementen probeerden ze hem opnieuw onder druk te zetten. Tegen Pieters' vrouw zei De Salve: *"Je man moet niet wankelen op zijn beenen, als hij niet bij zijn woord blijft, zal hij op 't schavot komen, en geen voorspraak int land hebben"*. Verder stelde men Pieter en zijn vrouw voor de zoveelste keer een beloning in het vooruitzicht en een schadevergoeding voor de gemiste inkomsten van het land.

Omdat De Salve ervan overtuigd was dat Pieter Habets voor zijn herroepen verklaring steekpenningen had ontvangen, sprak hij er zijn lijfknecht Jan Habets op aan: *"Jan, ik hoor van de Luy te Climmen, dat je vader zig wel opgedaan heeft, hy kan zig ook wel opdoen, want hy heeft een schoone Stuyver gekreegen"*.⁹⁹ Jan ontkende dit maar De Salve hield vol: *"Ik weet heel wel, dat je vader duyzend Florijnen van de Staaten ontfangen heeft, je weet het ook wel, maar je houd je, alsof je niet wist. Je hebt het zelve verteld aan een braaf man, dezelve dag dat je je vader onder het nieuwe Stadhuys gesproken hebt en je hebt hem gezegd, dat de Staaten aan je vader duyzend guldens hadden beloofd, als hy maar wilde zeggen zooals zy het gaarne hadden"*. Jan liet zijn heer echter weten dat het allemaal leugens waren.

VAN SLIJPE'S AFGANG EN ONTSLAG

In september 1789 was het voor Van Slijpe duidelijk dat hij de zoveelste nederlaag had geleden.⁹⁹ Zijn poging om de rentmeester ten val te brengen was uitgelopen op een regelrecht debacle. Daardoor hadden zijn geloofwaardigheid en betrouwbaarheid opnieuw een forse deuk opgelopen nu twee getuigen, in zijn bijzijn, meeneed hadden gepleegd. De vice-hoogschout beseftte heel goed dat dit voor hem verregaande consequenties zou hebben. Hij wachtte de gevolgen daarom niet af maar hield de eer aan zichzelf. Hij schreef een rekest aan de Staten-Generaal met het verzoek om hem te ontslaan.¹⁰⁰ Omdat hij door de verschillende affaires in een kwaad daglicht was komen te staan, verzocht hij Hunne Hoogmogenden tevens om een onderzoek in te stellen naar zijn gedrag. Via een publieke advertentie zou bekend moeten worden gemaakt dat iedereen, die maar enige bezwaren tegen de vice-hoogschout had, dat bij Hunne Hoogmogenden bekend kon maken. Het was namelijk van Slijpe's wens om, ondanks zijn nederlaag, het slagveld met opgeheven hoofd te verlaten: *'opdat hy Suppliant zig als een eerlyk Ex-Regent, die slegts om syne vaderlandsche denkbelden is vervolgt geworden, en bij continuatie verdagt gemaakt word, omdat hy syne oogen niet genoegzaam sluit, te retireeren, en van verdere lasteren zig te bevryden'*. Op 29 september werd zijn verzoek ingewilligd en kreeg Van Slijpe zijn ontslag als vice-hoogschout.

Ondanks zijn nederlaag deed hij echter zijn best om zijn teleurstelling en verbittering zoveel mogelijk te verbergen. Daarvoor in de plaats etaleerde hij zijn grenzeloze en onaangetaste vaderlandsliefde: *'Egter denke niemand, dat daarom myne vaderlandsche sentimenten my zullen begeeven, neen! De zelfde trouw, eerbied, gehoorzaamheid en aankleevinge, die ik steeds aan H.H. Moog., Haare Representanten, en aan 't eeuwig Oranje Huis betoont hebbe, zullen by my blyven leeven; het welzyn van myn dierbaar Vaderland zal steeds myn vergenoegen, myne eenige lust zyn, en nimmer zal ik de genegenheid vergeeten, die gy, myne Medeburgeren, my gedurende den tyd myner inwooning binnen deze Stad betoont hebt, zo dat, als is het dat moogelyk myne verwyderinge uit Uwe en myne geboorte Stad aanstaande is, nogtans zal myne Ziele by Ulieden huisvesten, en deze zal zig verblyden, als het Uw alle mag welgaan'*.

Dit waren edelmoeidige en heldhaftige woorden van de gewezen vice-hoogschout en zal vooral bedoeld zijn geweest voor de buitenwacht. Het kan niet anders of innerlijk moet het hem geheel anders te moede zijn geweest. Volgens mr. Petrus van den Heuvel, Brabants schepen in Maastricht en secretaris van de hoofdbank Meerssen, was dat ook zo. Binnenskamers sloeg *'de oude Heer van Slijpe'* er inderdaad geheel andere taal uit. Daarbij richtte hij zijn woede in eerste instantie op de advocaat-fiscaal en de beide gecommiteerden. Volgens Van den Heuvel had Van Slijpe over deze personen op een zo honende en lasterlijke wijze gesproken dat hij het niet langer

had kunnen aanhoren en hij het gezelschap, dat bij elkaar was ten huize van burgemeester De Jacobi, had verlaten. Over de advocaat-fiscaal had Van Slijpe nog gezegd: *"Ik hebbe reeds eene fiscaal doen springen, en ik zal deezen ook doen springen!"*

CARTE BLANCHE VOOR DE RAAD VAN BRABANT

De Staten-Generaal besloot op 29 januari 1790, nadat men het rapport van de onderzoekscommissie had ontvangen, om de verdere afhandeling van deze zaak op te dragen aan de Raad van Brabant te 's-Gravenhage, ongeacht de competenties van de Raad en/of andere gerechten.¹⁰¹ De Raad kreeg de vrijheid om geheel naar eigen inzicht te handelen zonder ruggespraak te houden met de Staten-Generaal. Wel wenste men na afloop, of indien de afhandeling van de zaak zou stagneren, een rapportage te ontvangen.

Opnieuw was er een hoofdrol weg gelegd voor Witte Tullingh. In de Raad besprak hij allereerst het onderzoeksrapport. De belangrijkste conclusie van het rapport, namelijk dat het fysiek onmogelijk was geweest dat de gewezen kolonel Suljard de Leefdael omstreeks St. Jan 1788 op het landgoed Haeren was geweest, werd zonder enige aarzeling overgenomen. Daaruit volgde vanzelf dat de op 3 maart 1789 door Pieter Habets en Nijst Trachts afgelegde verklaring vals was en beiden dus meeneed hadden gepleegd. Hiervoor zouden ze strafrechtelijk worden vervolgd. Dat ze nadien hun verklaringen hadden herroepen deed daar niets aan af. Ook Jan Habets en zijn moeder, Anna Maria Heyenraad, gingen niet vrij uit. Jan Habets was immers de eerste schakel geweest in de reeks gebeurtenissen, die zoveel ellende teweeg hadden gebracht. Anna Maria Heyenraad werd beschuldigd van het ronselen en beïnvloeden van getuigen. Het belang der justitie vorderde dat beiden hiervoor ter verantwoording zouden worden geroepen.

ARRESTATIES

Tegen Pieter Habets en Nijst Trachts werd op 11 februari 1790 een *'Mandement Crimineel en van Apprehensie'* uitgevaardigd.¹⁰² Pieter werd beschuldigd van *'de misdaden van falscheit en meeneed, als ook aan een alzints strafwaardige inductie van zynen meede getuygen tot het passeeren van een verklaring welke hy vooraf wist valsch te zyn'*.¹⁰³ Nijst Trachts werd eveneens beschuldigd van *'falscheit en meeneed'* omdat hij twee tegenstrijdige verklaringen had afgelegd. Drie dagen later, op 14 februari, werden Pieter Habets, Nijst Trachts, Jan Habets en Anna Maria Heyenraad te Klimmen gearresteerd.¹⁰⁴ De arrestatie werd opnieuw uitgevoerd door de heer Lamberts. Het doel van de arrestatie was: *'curateel bewaaring binnen de stad Maastricht omme vervolgens van daar herwaarts te worden over bragt in gijzeling op de Voorpoorte alhier in Hage'*. Tevens werd beslag gelegd op al hun goederen en bezittingen.

Echter niet alleen de vier Klimmenaren, die op een naïeve en ongelukkige manier in deze affaire verstrikt waren geraakt, werden gearresteerd. Ook de aanstichters van de gehele affaire ontsprongen de dans niet. Op 27 maart werd tegen De Salve een *'Mandement Crimineel, met de clause van Apprehensie, Arrest en Inventarisatie'* uitgevaardigd. Enkele dagen later werd hij gevangen genomen en overgebracht naar de Voorpoort in Den Haag.¹⁰⁵ Daaraan voorafgaand was hij enkele dagen voortvluchtig geweest. Het vooruitzicht op een verblijf in de gevangenis had bij hem kennelijk paniek teweeg gebracht.

Op 30 maart werd door de deurwaarder Wilhelm Hendrik Wolf-Ploem uit Gulpen en de provoostbewaarder Hendrik Ploem uit Maastricht tevens de zevenenveertig jarige echtgenote van De Salve opgepakt.¹⁰⁶ Zij werd beschuldigd van: *'de misdaad van valsheid en van inductie en persuasie van eenvoudige personen tot het geven van eene, zoo al niet direct valsche onware verklaring'*. Toen ze de aanklacht hoorde reageerde ze daarop *'met eene geaffecteerde ignorantie van hare eige daaden'*. Evenals haar man werd ook zij overgebracht naar Den Haag. Van deze arrestatie was vooraf de luitenant-voogd Pélerin in kennis gesteld.

Op 31 maart meldde de deurwaarder Wolf-Ploem zich samen met de heer Lamberts aan bij huize Severen te Amby waar Van Slijpe werd opgepakt. Hij moest voor de Raad verschijnen *'eerst als Gedaagde by Mandement van dagvaarding in Persoon'* en vervolgens als *'Verweerder in cas Crimineel'*. Lamberts was opgedragen om de gewezen vice-hoogschout naar Den Haag te brengen. Hetzelfde gold voor notaris Rooth.¹⁰⁷

ACHTER TRALIES

Het verblijf in de Voorpoort in Den Haag bracht voor menige arrestant problemen met zich mee. Zo had Pieter Habets het psychisch erg moeilijk.¹⁰⁸ Hij zat nu al voor de derde keer gedurende langere tijd achter de tralies. Met name 's nachts ging hij te keer door hard te schreeuwen. Witte Tullingh dreigde hem met eenzame opsluiting als hij daar niet mee ophield. Hij zou dan in een apart cachot worden opgesloten en enkele dagen op water en brood worden gezet.¹⁰⁹

De Salve had het in de gevangenis erg moeilijk vanwege zijn gezondheidsklachten en het feit dat hij het moest doen zonder de hulp van zijn lijfknecht. Alleen kon hij zich moeilijk redden. Vandaar dat zijn vrouw, toen ook zij in Den Haag werd opgesloten, de Raad verzocht om met haar man één cel te mogen delen.

Rooth had in Den Haag vooral zorgen om zijn bijna tachtigjarige moeder. Hij was namelijk verantwoordelijk voor haar verzorging. Maar nu zijn inkomsten weg vielen was het niet duidelijk waarvan het oude mens moest leven. Hij diende daarom bij de Raad een verzoek in om het beslag, dat was gelegd op zijn inkomen, dat hij genoot van de stad Maastricht in

7. De Gevangen-
of Voorpoort in
Den Haag, waar
Pieter Habets en
Nijst Trachts gedu-
rende de strafrech-
telijke procedure
gevangen zaten.
De gebroeders
Jan en Cornelis de
Witt hebben hier
in 1672 gevangen
gezet.

zijn functie van *'Billetschrijver der vreemdelingen'*, op te heffen. Deze functie leverde hem per jaar driehonderd gulden op. Opheffing van het beslag was trouwens niet onredelijk, zo schreef Rooth, omdat thuis met behulp van een klerk het werk gewoon werd voortgezet.¹¹⁰

Van Slijpe probeerde intussen vanuit de gevangenis nog te redden wat er te redden viel. Aan de magistraat van Maastricht richtte hij het verzoek om voor hem opnieuw getuigen te verhoren. Zonder een uitdrukkelijk bevel van de Raad van Brabant, zo liet men hem echter weten, ging men op dat verzoek niet in.¹¹¹ In augustus en september 1790 diende hij bij de Staten-Generaal verschillende rekestten in waarin hij zich onder andere beklagde over de vooringenomenheid van Witte Tullingh. Hij verdacht hem ervan erop uit te zijn hem te vernederen en te schande te maken. Alle *'graden van ene Criminele procedure'* moest hij doorstaan, niets bleef hem bespaard.¹¹²

In juni 1790 ondernam hij een laatste maar tevergeefse poging om alsnog zijn blazoen te zuiveren ten koste van zijn tegenstanders. Daarbij richtte hij zich zowel tot de Staten-Generaal als de Raad van Brabant. Zo beweerde hij inmiddels al twaalf personen te kennen die, als ze daartoe bereid waren, konden getuigen dat Suljard wel op Haeren was geweest. Vijf van hen hadden zelfs de schoenen van Suljard gepoetst. Met betrekking tot het lopende justitiële onderzoek merkte hij op, dat de Raad een antwoord wilde hebben op de vraag in hoeverre er bij de op 3 maart 1789 afgelegde

verklaring sprake was geweest van '*seductie, inductie of corruptie*'. In twee uitvoerige betogen stelde Van Slijpe echter de vraag of de genoemde strafbare feiten eigenlijk niet juist aan de andere kant moesten worden gezocht, namelijk in de op 11 maart door Nijst Trachts te Voerendaal afgelegde '*Acte van Recantatie*'.¹¹³

Kritische vragen stelde hij ook over de zogenaamde vlucht van Nijst Trachts nadat hij zijn verklaring had herroepen. Het was bekend dat hij er een tijdje tussen uit was geweest en het '*territoire van den Staat*' had verlaten. Wie had hem hiertoe aangespoord? Waar was hij al die tijd geweest en waarvan had hij geleefd? En was het geen toeval dat Nijst Trachts weer op Staats territorium verscheen uitgerekend op het tijdstip dat de '*Heer Procureur-Generaal*' zowel Pieter Habets als Nijst Trachts wilde arresteren? Volgens Van Slijpe was die gehele vlucht doorgestoken kaart geweest. De rentmeester zelf of zijn vrouw had deze zogenaamde vlucht in scène gezet om te voorkomen dat Nijst Trachts over zijn herroepen verklaring zou worden gehoord door de luitenant-drossaard Vignon van Staats-Valkenburg. Om die reden had Van Panhuys Nijst een onderduikadres bezorgd. En toen het tijdstip van arrestatie was aangebroken, liet hij Nijst weer mooi te voorschijn komen. Waarom zou Nijst anders weer op het meest gewenste tijdstip op Staats gebied zijn verschenen? Volgens Van Slijpe had Nijst bovendien verdomd goed geweten dat hij in Vaals gevangen zou worden genomen. Maar hij was niet bang geweest omdat hij van de rentmeester te horen had gekregen dat hij niets te vrezen had.

VERHOREN

Ten behoeve van de strafrechterlijke procedure vonden wederom talloze verhoren plaats. Alle zaken, die ook al tijdens het buitengerechtelijk onderzoek aan de orde waren geweest, kwamen opnieuw uitvoerig aan de orde. Naast afzonderlijke verhoren vonden er ook confrontaties plaats. Zo werd De Salve bijvoorbeeld geconfronteerd met Pieter en Jan Habets en Nijst Trachts. Bovendien werden niet alleen de verdachten opnieuw verhoord, ook de getuigen, die al in eerdere fase waren verhoord, werden opnieuw aan de tand gevoeld. Onder hen bevonden zich de rentmeester en notaris Swildens.

Vanwege al deze verhoren en de vele herhalingen was het niet verwonderlijk dat het hele proces erg lang duurde. Te lang, zo vonden sommigen in de Raad. Op 17 oktober 1791, de verdachten zaten toen al ruim anderhalf jaar in Den Haag gevangen, werden maatregelen genomen om tot een versnelde afhandeling te komen van deze zaak '*en om Soo veel in ons is de dententie van deese in hegtenis Sittende persoonen te verkorten en So doenlyk voor het aannaderende Winter Saizoen nog een Eynd te doen erlangen*'.¹¹⁴

Om de afhandeling te bespoedigen werd het voorstel gedaan om met ingang van 1 november de duur van de zittingen te verlengen. Zo zou de

middagzitting, die duurde van twaalf tot een, met een half tot een heel uur worden verlengd. Als dat niet lukte, zou 's avonds een extra zitting worden ingelast van vijf tot zeven.

Jan Hubert van Slijpe haalde het einde van de strafrechtelijke procedure echter niet. Terwijl Witte Tullingh nog volop bezig was met de voorbereiding ervan en *'de dag van Pleydooy'* was vastgesteld op 30 mei, overleed hij in de gevangenis op 8 mei 1791.¹¹⁵

STRAFFEN

Tegen Pieter Habets werd op 1 maart 1792 de volgende straf geëist: *'dat de Gevangenen en verweerder by Sententie van deezen Edelen Rade zal worden gecondemneert, gebragt te worden ter plaatze, alwaar men gewoon is, alhier in den Hage, van wegens dezen Rade Crimineele Executie te doen, en aldaar ten aller strengste met roeden te worden gegeesseld, en vervolgens gebrandmerkt, en dat voorts de Gedetineerde en verweerder ten Eeuwigen dage zal worden gebannen uit de Stad Maastricht, ende Landen van Overmaze, mitsgaders uit den Lande van Brabant en het verdere district van de Generaliteit, zonder nimmer daar weederom in te mogen komen, op poene van zwaardere Straffe, met Condemnatie van den Gevangenen en verweerder in de kosten en misen van de Justitie, mitsgaders en de kosten, zoo van de extraordinaire procedures als van den ordinaire processe ter taxatie en moderatie van dezen Rade, ofte tot andere al zulke poene, als by Deze, Edelen Rade naar recht en Justitie zal bevonden worden, te behoren'.*

Ofschoon niet duidelijk is in hoeverre de hierboven straf ook daadwerkelijk is geëffectueerd, is het zeker dat hij aan verbanning uit zijn geboortedorp Klimmen niet is ontkomen. Voor zijn boerenbedrijf, dat hij door zijn langdurige verblijf in de gevangenis niet meer naar behoren had kunnen uitoefenen, moet dat de genadeklap zijn geweest.

Nijst Trachts onderging hetzelfde lot als Pieter Habets. Ook hij werd *'ten eeuwigen dage'* verbannen uit het Land van Brabant, Maastricht en de Landen van Overmaas en verder het hele district van de Generaliteit. Pieter Habets en Nijst Trachts werden ook veroordeeld in de kosten van het proces. Nadat beiden echter bij de Staten-Generaal een rekest hadden ingediend waarin ze kenbaar maakten het bedrag niet te kunnen betalen, werden beide als *'onvermogen'* aangemerkt en hoefden ze de proceskosten niet te betalen.¹¹⁶

Op 29 februari 1792 sprak de Raad over notaris Rooth het volgende oordeel uit.¹¹⁷ Wat hij had gedaan was niet zo zeer te wijten geweest aan boze opzet met als doel twee getuigen te misleiden en zich te laten gebruiken om een verklaring te verkrijgen, waarvan hij wist dat die vals was. Veeleer was sprake van een grove nalatigheid en een verregaande onverschilligheid in zijn taakopvatting welke hem persoonlijk was aan te

rekenen. Vandaar, zo vond de Raad, had hij *'eerloos en infaam'* gehandeld en misbruik gemaakt van zijn functie van notaris en procureur. Toen op 7 maart het vonnis tegen hem werd uitgesproken kreeg hij te horen dat hij het ambt van notaris en procureur niet meer mocht uitoefenen. Hij werd ontheven van alle *'publicque bedieningen'*. Zijn functies als *'Ontfanger der Billetten der Stad Maastricht'* en *'Crimineele Officier der Banke Cadier'* moest hij onmiddellijk neer leggen. Bovendien werd ook hij verbannen en veroordeeld in de kosten van het proces.¹¹⁸

De eis tegen De Salve luidde: *'was verklaart vervallen te zyn van zyne Militaire Charges in dienste van den Staat, mistgaders inhabiel om immer den Lande in eenige Post hetzy in het Politique te kunnen bedienen, met ontzegging aan den Suppliant voor altoos, alle inwooning en verblyf in de Stad Maastricht, het Graafschap van den Vroenhove en verdere Landen van Overmaaze, Ressort van deezen Staat, en voorts, met een condemnatie van den Suppliant, in de kosten en misen van Justitie, zoo van de voorsz extra-ordinaire, als van de ordinaire Processe; alles ter taxatie en moderatie van gemelden Raade en Leenhoove'*. De Salve had gehoopt, na deze voor hem *'allergrievendste Sententie'* onmiddellijk op vrije voeten te worden gesteld. Dat gebeurde echter niet. Hij moest eerst de kosten à f 17.554,- hebben betaald. De Salve beweerde echter dat zijn goederen en bezittingen ontoereikend waren om dat bedrag te kunnen betalen. Uiteindelijk nam men genoeg met een bedrag van f 7200,- te voldoen binnen drie maanden. De rest werd hem kwijt gescholden.¹¹⁹

VERZOEKEN OM STRAFVERMINDERING EN EERHERSTEL

De komst der Fransen in 1794 en daarmee de beëindiging van het Ancien Régime schiep nieuwe kansen en mogelijkheden, echter niet voor Witte Tullingh, Pieter Habets en de Staatse Raad van Brabant. Witte Tullingh en Pieter Habets overleden in 1795, de advocaat-fiscaal op 20 april en Pieter Habets op 12 december. Witte Tullingh liet een weduwe met acht kinderen na. In dat zelfde jaar kwam ook het definitieve einde van de Staatse Raad van Brabant, die op deze zaak zo'n zwaar stempel had gedrukt. Op 9 september kreeg de Raad officieel te horen dat de Staten-Generaal in augustus te 's-Hertogenbosch een hof van Justitie over Bataafs Brabant had opgericht. Daarmee waren de werkzaamheden van de Raad, na ruim tweehonderd jaar te hebben bestaan, definitief beëindigd. De leden van de Raad werden van hun eed ontslagen en nog op die zelfde avond van de negende september ging de Raad voor goed uiteen.¹²⁰

Wie van de omwenteling handig gebruik maakte, was de voormalige notaris Johan Hendrik Rooth. Begin 1795 diende hij bij de Staten-Generaal een verzoek in om kwijschelding van zijn straf. Hij voerde onder andere aan dat hij al drie jaar niet meer in zijn oude woonplaats was geweest, dat hij geen middel van bestaan meer had, maar wel nog de zorg voor zijn

oude moeder. Het verzoek werd in behandeling genomen, maar men ging niet over een nacht ijs. De Staten-Generaal ging eerst te rade bij de Raad van Brabant. Eind februari 1795 werd Rooth ten dele gratie verleend en ontving hij een paspoort dat het hem mogelijk maakte terug te keren naar Maastricht. Hij mocht daar ook weer gaan wonen, maar het ambt van notaris en procureur mocht hij niet meer uitoefenen. Ook andere publieke of justitiële functies werden hem geweigerd. Verder werd hem aangeraden zich te gedragen zoals een stille en rustige burger betaamt en niemand, die in deze kwestie ook maar enigszins betrokken was geweest, onbehoorlijk te bejegenen.¹²¹

En tot slot Suljard de Leefdael, de ex-kolonel uit het Staatse leger, hoe was het hem vergaan na zijn verbanning in 1788? Tot aan de vestiging van het Franse bewind in 1794 verbleef hij in Noord-Frankrijk. Gedurende een aantal jaren ontving hij daar een jaarlijks pensioen uit een geheim fonds van het ministerie van Buitenlandse Zaken, hetzelfde fonds waaruit ook spionage-activiteiten werden betaald. In totaal werd aan slechts vierentwintig patriotse voormannen een dergelijk pensioen uitgereikt, met name aan hen die zich in het bijzonder hadden ingezet voor de Franse belangen in de Republiek of in de toekomst nog van groot nut konden zijn. Het toegekende pensioen betekende overigens niet dat hij op zijn lauweren was gaan rusten. Zo was hij onder andere betrokken geweest bij plannen van Daendels tot oprichting van een Bataafs Legioen. Ook al had men hem eigenlijk te oud gevonden, toch was hij zelfs gevraagd om het commando van dit corps op zich te nemen. Suljard bedankte echter voor de eer. Nadien vatte hij met enige andere officieren het plan op om een nieuw regiment op te richten onder leiding van kolonel Van der Pol. In dat regiment konden alle officieren worden geplaatst die voor het legioen waren gepasseerd. Suljard zou als *'maréchal de camp'* [generaal-majoor] opperbevelhebber worden van dit regiment en het legioen. Deze corpsen zouden de kern moeten gaan vormen van het nieuwe leger van de Bataafse Republiek.¹²²

Waarschijnlijk kwam er van al deze plannen uiteindelijk niet veel terecht want op 25 maart 1795 wendde de inmiddels zeventigjarige kolonel zich tot de Staten-Generaal. Zijn veroordeling uit 1788 zat hem nog steeds dwars, want het was *'wegens getrouwigheid aan Holland'* dat de advocaat-fiscaal van de Generaliteit gemeend had voor de Raad van State een criminele procedure tegen hem te moeten aanspannen. Hij verzocht de Staten-Generaal hem nu eerherstel te geven wegens de hoon en het verdriet dat hem was aangedaan, hem te promoveren tot de rang van luitenant-generaal en hem aan te stellen tot commandant van het garnizoen der residentie. De Staten-Generaal zond zijn verzoek door aan *'het Comité tot de algemeene zaken van het Bondgenootschap ter Lande'*.¹²³

CONCLUSIES

Op het einde van de achttiende eeuw zorgden verschillende incidenten voor spanningen binnen de Indiviese Raad van Maastricht. In het voorafgaande is één van die incidenten uitvoerig beschreven. Dit was eerder gedaan, zij het zeer summier en onvolledig, door de historicus Spiertz. De gebeurtenissen, zoals deze door hem werden weergegeven, bevatten echter een aantal onnauwkeurigheden en lacunes die, ter afsluiting van deze bijdrage, worden recht gezet.

* De beschuldiging tegen Willem Hendrik van Panhuys betrof de aanwezigheid van de ex-kolonel Suljard de Leeftael op zijn buitengoed Haeren [Voerendaal] in de maand juni van het jaar 1788. Spiertz vermeldde echter als jaartal 1787. Dit jaartal is niet in overeenstemming met de diverse aangehaalde bronnen, maar is ook historisch gezien onlogisch. In 1787 had Suljard in de maand juni namelijk nog zonder problemen op Haeren kunnen logeren. Hij was immers nog niet gestraft, noch in staat van beschuldiging gesteld. In deze periode waren de patriotten bovendien nog op het hoogtepunt van hun macht. De omwenteling begon pas na 28 juni 1787 toen de kordate Prinses Wilhelmina, de echtgenote van stadhouder Willem V, die op weg was naar Den Haag om voor haar man een tegenbeweging op de been te brengen, bij Goerjanverwellesluis door de patriotten werd aangehouden. Deze aanhouding wekte de woede van haar broer, de Pruisische koning Frederik-Willem II, en lokte de Pruisische inval uit die vanaf 13 september 1787 in een snel temp een einde maakte aan de patriottische revolutie. Tegelijkertijd werd het stadhoudelijk regime hersteld en werden officieren, die hadden gecollaboreerd met de Staten van Holland in plaats hun trouw te betuigen aan de Staten-Generaal, opgepakt en gestraft. Voor Suljard was dat in oktober 1787. Nadat hij in april 1788 was gestraft, werd hij in de Republiek persona non grata. Pas vanaf dat moment was het taboe om Suljard nog een verblijfplaats aan te bieden.

* Volgens Spiertz liet Van Panhuys eind 1788, geërgerd over de diverse lasterpraatjes, in Maastricht een manifest verspreiden, waarin hij een som van honderd gouden ridders uitloofde voor degene, die kon aantonen dat hij sinds januari 1787 nog contact had gehad met Suljard de Leeftael. Volgens de eerder in deze bijdrage gepresenteerde gegevens ging het in eerste instantie niet om een manifest maar om een verklaring die Van Panhuys op 11 februari 1789 in Den Haag overhandigde aan de pas benoemde advocaat-fiscaal van de Generaliteit Mattheus van der Pot. Op verzoek van Van Panhuys werd deze verklaring vervolgens toegezonden aan diverse gezagsdragers. Het stuk ging ook naar personen in Maastricht, onder andere naar de vice-hoogschout. Deze overhandigde de verklaring vervolgens aan de luitenant-kolonel – niet de oud-kolonel zoals Spiertz zegt – De Salve de Bruneton.

* Wat Pieter Habets en Nijst Trachts betrof, stelde Spiertz: 'Omkoperij van boerenknechten en meinden moesten de ontmoetingen met Suljard de Leefdaal bewijskracht geven'. 'Omkoperij' is niet de juiste kwalificatie. Pieter Habets en Nijst Trachts werden in eerste instantie het slachtoffer van misleiding. De eigenlijke intentie namelijk, waarom De Salve informatie wilde hebben over het verblijf van Suljard, was de maatschappelijke liquidatie van Van Panhuys. En deze intentie werd niet onthuld. In plaats daarvan werd Pieter Habets en Nijst Trachts wijs gemaakt dat het om een 'weddenschap' zou gaan. En dat werd door Pieter Habets opgevat als een 'beuzelarij', een onbelangrijke zaak dus. Bovendien dient men te bedenken dat deze mensen analfabeet waren, geen Frans verstonden, de taal die in het achttiende eeuwse Maastricht onder notabelen gangbaar was, en bij lange na niet het academische niveau haalden van De Salve en Van Slijpe. Daardoor waren ze waarschijnlijk gemakkelijker vatbaar voor misleiding. Dat hen bovendien nog financiële en materiële beloften werden gedaan, die overigens geen van allen werden ingelost, zal hen voor beïnvloeding en misleiding nog gevoeliger hebben gemaakt.

* Volgens Spiertz eindigde de gehele kwestie daarmee dat Van Slijpe, De Salve en notaris Rooth, op verzoek van de gecommiteerden die in Maastricht het onderzoek hadden verricht, voor eeuwig de toegang tot Maastricht werd ontzegd. In het voorafgaande is gebleken dat tegen Jan Hubert van Slijpe geen vonnis werd uitgesproken omdat hij op 8 mei 1791 in de gevangenis overleed. De Salve en Rooth werden wel verbannen van het territorium van de Republiek. Dat geschiedde echter niet op verzoek van de gecommiteerden, maar dankzij het strafrechterlijke vonnis van de Staatse Raad van Brabant.

* Dat deze Raad, in de persoon van de advocaat-fiscaal en procureur-generaal Witte Tullingh, in deze kwestie een dubieuze rol heeft gespeeld, wordt nergens door Spiertz vermeld. Dubieus is bijvoorbeeld zijn optreden in de arrestatie van Pieter Habets en Nijst Trachts. Dat zijn 'neef' Willem Hendrik van Panhuys, die zelf partij was in deze affaire, door hem gevraagd werd om behulpzaam te zijn bij hun arrestatie, is op zijn zachtst gezegd curieus. De wijze waarop hij vervolgens op 22 augustus 1789 op het statenhuis Anna Maria Heyenraad onder druk zette om haar man schuld te laten bekennen, op een moment dat het buitengerechtelijk onderzoek nog volop gaande was, laat ernstig twijfelen aan zijn onvooringenomenheid.

- Noten:
1. Spiertz, M.G., *Maastricht in het vierde kwart van de Achttiende eeuw. Kerkelijke, Politieke en Sociale verhoudingen 1775-1801* [Assen 1964], 69-95.
 2. Spiertz, *Maastricht*, 69-82.
 3. Spiertz, *Maastricht*, 82-85.
 4. Spiertz, *Maastricht*, 72.
 5. De intensieve en langdurige bemoeienis met deze kwestie door de Staatse Raad van Brabant en ook de voor deze Raad aanhangig gemaakte strafrechtelijke procedure worden door Spiertz niet vermeld. De archiefstukken hierover bevinden zich in het Rijksarchief Noord-Brabant ['s-Hertogenbosch].
 6. Maanen, R.C.J. van, 'Leidse Patriotten 1787-1795', in: *Holland, regionaal historisch tijdschrift* 19 (1987), 248. In Frankrijk kwam vóór het midden van de jaren zeventig van de achttiende eeuw het politieke nieuws alleen binnen via het buitenland. De enige bron van betrouwbaar buitenlands nieuws waren de Nederlandse kranten waarvan de tweeweekelijkse *Gazette de Leyde* verreweg de belangrijkste was. Deze krant huldigde een anti-absolutistische visie op de Franse constitutie. Zie: S. Schama, *Kroniek van de Franse Revolutie* [Amsterdam 2004], 189-190.
 7. Theeuwen, P.J.H.M., *Pieter 't Hoen en de De Post van den Neder-Rhijn (1781-1787), Een bijdrage tot kennis van de Nederlandse geschiedenis in het laatste kwart van de achttiende eeuw* [Hilversum 2002].
 8. Schlözer, A.L., *Lodewyk Ernst, Hertog van Brunswyk en Lunenburg, Keizerl. Koningl. en Ryksvelmaarschalk, Echte bescheiden van het gedrag ten opzichte zijner aanzienlijke waardigheden, als veldmaarschalk. Voogd. En representant van zijne Doorl. Hoogheid, den Heere Erfstadb. P.W. de V. van Oranje; in de Vereenigde Nederlanden* [Amsterdam 1786], 120-122.
 9. Spiertz, *Maastricht*, 70.
 10. Wit, C.H.E.de, *De Nederlandse Revolutie van de achttiende eeuw 1780-1787, Oligarchie en proletariaat* [Oirsbeek 1974], 232-234; G.J. van Hardenbroek, *Gedenkschriften 1747-1787* [Amsterdam 1901], 680.
 11. De vader van Tullingh is drie keer gehuwd geweest. In het eerste huwelijk was de echtgenote een achternicht van Willem Hendrik van Panhuys. Bijgevolg kan de enige zoon uit dit huwelijk, Johan Gerard van Oldenbarneveld genaamd Tullingh, worden gezien als een achterneef. Uit het derde huwelijk van de vader werd Hendrik Justus van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh geboren. Hij werd nadien de advocaat-fiscaal en procureur-generaal van de Staatse Raad van Brabant.
 12. Slijpe, J.H. van, *Omstandig bericht van het geene den ondergeteekende Mr. J.H. van Slijpe, Vice-Hoofd-Schout van wegens Hun Hoog Mogende, binnen hunnen stad Maastricht is wedervaren* [Maastricht, 1785], 13.
 13. Spiertz, *Maastricht*, 78; Slijpe, J.H. van, *Omstandig bericht*, 13.
 14. Mr. Joost Romswinkel: geb. te Leiden op 22 december 1745 en overleden te Den Haag op 28 mei 1824. Trad in 1781 in het huwelijk met Gerardina Barbara Beeldemaker (1755-1783) en in 1787 met Henriëtte Geertruijd Versten (1760-1829). Maakte van 1772-1787 deel uit van de Raad van Leiden, was schepen van 1781 tot 1782 en lid van de Staten-Generaal van 1784 tot 1786. Verbleef na de restauratie van het Oranje-gezag in september 1787 als vluchteling in Frankrijk. Zie: Spiertz, *Maastricht*, 29, 75; R.C.J. van

- Maanen, 'Leidse Patriotten', 249, 251, 252, 257; H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken der algemeene Geschiedenis van Nederland, Eerste (Inleidend) deel. Nederland en de Revolutie 1789-1795* [s-Gravenhage 1905], 181, 716; M. Prak, *Gezeten burgers, De elite in een Hollandse stad Leiden 1700-1780* [s-Gravenhage 1985], 220-224, 408.
15. Spiertz, *Maastricht*, 77.
 16. Slijpe, J.H. van, *Omstandig bericht*, 14.
 17. Spiertz, *Maastricht*, 71, 72, 78.
 18. Slijpe, J.H. van, *Omstandig bericht*, 26.
 19. Schlözer, *Lodewyk Ernst*, 182.
 20. Nationaal Archief [=NA] Den Haag, De archieven van de familie van Panhuys 1566-1922 en aanverwante families, inv.nr. 512, f. 76v.
 21. SHCL Maastricht, Groote Sociëteit en Emulatie te Maastricht, inv.nr.2 Van Panhuys had hem in januari 1766 geïntroduceerd. Op 13 april 1792 werd hij uitgeschreven. Op 15 januari 1794 werd hij opnieuw lid.
 22. Ringoir, H., *Hoofdofficieren der Infanterie van 1568 tot 1813* [s-Gravenhage 1981], 100.
 23. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305, Memorie van J.C.A. de Salve de Bruneton d.d. 6 april 1789.
 24. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant de 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.G, Verklaring van Petrus Josephus Ortman d.d. 8 mei 1789.
 25. NA Den Haag, Raad van State, Extract uit de Resolutien van de Ed.Mog.Heeren Raden van staten der Vereenigde Nederlanden, maandag 2 maart 1789.
 26. Gehlen, A.F., *Het notariaat in het tweeherig Maastricht* [Assen 1981], 314.
 27. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.B, Verklaring van J.W. Heldevier, d.d. 8 oktober 1788.
 28. Regionaal Historisch Centrum Limburg [= RHCL], GA Maastricht, Notarissen ter standplaats Maastricht, Amby, Limmel en Sint Pieter 1544-1905, inv.nr. 2507, Declaratie van Servaes Vaessen, meestersmid te Amby d.d. 13 januari 1789.
 29. Hardenbroek, *Gedenkschriften*, deel V, 457.
 30. Spiertz, *Maastricht*, 83.
 31. Meddens-van Borselen, A., *Het archief van de Commissie van Defensie te Woerden 1787* [s-Gravenhage 1984].
 32. RHCL, RA Limburg, Resolutien van de Hoogh Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlandtsche Provincien, 1787, 842.
 33. NA Den Haag, Staten Generaal, inv.nr.3010.
 34. NA Den Haag, Raad van State, inv.nr. 2537, Crimineel Sententieboek, 91-96.
 35. Rosendaal, J., *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk* [Nijmegen 2003], 50.
 36. Slijpe, J.H. van, *Redenen en motieven waarom den ondergeteekende Mr. J.H. van Slijpe syne dimissie als Vice-Hoofd-Schouth van wegens Hun Hoog Moogende binnen haare Stad Maastricht genoemen heeft* [Maastricht 1789], 15-16.
 37. Spiertz, *Maastricht*, 84.
 38. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.C., Memorie van 4 april 1789; Verhoor van 4 maart 1791.
 39. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.K., Beëdigd Declaratoir of recollement van Jan Habets in dato 2 july 1790.

40. RHCL, GA Maastricht, Notarissen ter standplaats Maastricht, Amby, Limmel en Sint Pieter 1544-1905, inv.nr. 2507; RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Copie Authentiek der Copie Auth Verklaring Notarieel door Nyst Trachts en Pieter Habets, In dato Maastricht den 3 maart 1789.
41. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv. nr. 447.305, Memorie van J.C.A. de Salbe de Bruneton d.d. 6 april 1789; RHCL, RA Limburg, Landen van Overmaas, inv.nr. 7104 en 7112.
42. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Copie Authentiek der Copie Auth. Verklaring Notarieel door Nyst Trachts en Pieter Habets, In dat. Maastricht den 3 maart 1789.
43. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.C., Brief van Van Slijpe d.d. 4 maart 1789.
44. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, no 8.
45. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Memorie van de advocaat-fiscaal M. van der Pot ingediend bij de Raad van State, maart 1789.
46. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Notariële verklaring mr. J.W. Heldevier bij notaris J.H. Rooth d.d. 17 maart 1789.
47. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Verklaring van Maria Michiels, huysvrouw van Martinus Lochmans en Theresia Lochmans, d.d. 29 maart 1789; Notariële verklaring van M. Michiels Epouse de Ms Lochmans Auberguiste à l'Hotel le Canal de Louvain à Liège in dato 22 maart 1789; inv.nr. 447.305.N., Verklaring van Martinus Lochmans, d.d. 29 maart 1789.
48. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.I., Verklaring van mr. C.C. Roemers, d.d. 10 november 1790.
49. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.J. In dit archief bevinden zich de brieven waar Roemers op de achterkant zijn aantekeningen maakte van het gesprek met Nijst Trachts.
50. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Copie Authentiek der copie Auth. Notariele Verklaring van Nyst Traght in dato den 11 maart 1789.
51. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Informatien genoemn aan de huysvrouw van Nyst Trachts, d.d. 3 april 1789.
52. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Brief van notaris Arnold Jacob Ross aan Willem Hendrik van Panhuys, d.d. 7 maart 1789.
53. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Verklaring van Charlotta Louise Farjon-Van Eck en haar zoon Pieter Carel Farjon, d.d. 9 maart 1789.
54. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, no 14, 15, 16, 17, 18, 19.
55. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Missive van mr. J.H. van Slijpe aan den Advocaat Fiscaal van de Generaliteit, d.d. 9 maart 1789.
56. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Memorie van de advocaat-fiscaal M. van der Pot aan de Raad van State, d.d. maart 1789.
57. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv. nr. 447.311. Memorie van de advocaat-fiscaal M. van der Pot aan de raad van State, d.d. maart 1789.
58. Bosman, Th.E.A., "Van inborelingen ende uitlanders". De nationaliteit van de Raadsheren in de Staatse Raad van Brabant', in: Th.E.A. Bosman, J.P.A. Coopmans, B.C.M. Jacobs

- (red.), *De Staatse Raad van Brabant en Landen van Overmaze in tweede termijn* [Assen/Maastricht 1989], 23-32; RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 20, nr. 3644.
59. Wit, C.H.E. de, *De Nederlandse Revolutie*, 72; RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 20, nr. 3652.
 60. Bosman, Th. E.A., 'De 'luijster der Justitie' verbeurd? De Raad van Brabant na de patriotse troebelen', in: *Van Blauwe Stoep tot Citadel, Varia Historica Brabantica Nova Ludovico Pirenne dedicata* ['s-Hertogenbosch 1988], 253.
 61. Wit, C.H.E. de, *De Nederlandse Revolutie*, 171-172, 232.
 62. Bosman, 'De 'luijster der Justitie' verbeurd?', 245-256.
 63. Rosendaal, J.G.M.M., 'Waalwijk, een patriottennest tussen Holland en Brabant', in: G. Rooijackers, A. van der Veen en H. de Wit, *'Voor Brabants Vryheid'* ['s-Hertogenbosch 1987], 62.
 64. Jacobs, M.G.P.M., 'Helmond 1785-1795, Een strijd voor verandering', in: G. Rooijackers, A. van der Veen en H. de Wit, *'Voor Brabants Vryheid'* ['s-Hertogenbosch 1987], 123-136.
 65. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 64 en 67.
 66. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 67, brief van 27 maart 1789.
 67. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 67.
 68. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Brief van Van Panhuys aan Witte Tullingh d.d. 30 maart 1789.
 69. RA Noord-Brabant. Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305.K.
 70. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 64.
 71. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, Brief van 27 maart 1789.
 72. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Voordracht van de advocaat-fiscaal van de Generaliteit Van der Pot voor de 'Edele Mogende Heeren'.
 73. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305, Missive van J.A.C de Salve de Bruneton d.d. 6 april 1789.
 74. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305, Brief van Van Panhuys aan Witte Tullingh d.d. 26 april 1789.
 75. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 3.
 76. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.311, Brief van Van Panhuys d.d. 31 maart 1789.
 77. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 63.
 78. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 67 en 68.
 79. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 68.
 80. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 68.
 81. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 68.
 82. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 3014, Resolutie d.d. 26 juni 1789.
 83. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 3014, Resolutie d.d. 4 juni 1789.
 84. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, 'Verbaal en Rapport van de Heeren van Heeckeren tot Suideras en Stavenisse Pous van hunne verrichtingen en bevind, betrekkelijk de bekende zaak van den Rentmeester van Panhuis' d.d. 30 oktober 1789; RHCL, GA Maastricht, Indivieze Raad, inv.nr. 144.

85. RHCL, RA Limburg, Resolutien van de Hoog Mogende Heeren, etc. 1789, 19 juni, 437.
86. RHCL, GA Maastricht, Indivieze Raad, inv.nr. 144.
87. Verhoord werden: Pieter Habets, Nijst Trachts, Jan Willem Heldevier (luitenant-drossaard van Staats-Valkenburg), Adriaan Ludovicus Pélerin (luitenant-voogd van Stats-Valkenburg), Matthieu Jaques Soiron (aannemer uit Maastricht), Gerrard Huygens ('Commiss van de Admiraliteit op de Maze'), Jacoba Swalijée (voormalige huismeid van mevrouw Suljard de Leefdael), Anna Maria Heyenraad (echtgenote van Pieter Habets), R.G. Tellinger ('Ondermajoor der Stad Maastricht'), Matthijs Smeets (soldaat, wonende in de Heek), Jacobus Otten (dagloner, wonende in de Heek), Servaas Oorsels ('ackerman', wonende op de 'Coelen' bij Klimmen), Willem Coenen (pachter, wonende op de 'Coelen' bij Klimmen), Steven Habets ('wonende achter Klimmen'), Johan Hendrik Rooth (notaris en procureur), Jan Hubert van Slijpe (vice-hoogschout van Maastricht), Herman Frederik Swildens (notaris, wonende te Haalsdal), Hendrik Willen Crahay (notaris en procureur te Maastricht), Marianne ('waschvrouw'), Jan Habets (lijfknecht van De Salve), Jan Anthony Christiaan de Salve de Bruneton (luitenant-kolonel te Maastricht), Willem Hendrik van Panhuys, Maria Elisabeth Ploem (echtgenote van Johannes Henricus Ploem), Johannes Henricus Ploem (provoost van de militaire gevangenis in de St. Pieterspoort), Arnolda Elisabeth Heldevier (echtgenote van De Salve), Michiel Crous (pastoor te Voerendaal), Maria Margaretha Vernaus (echtgenote van de pachter van Haeren Michiel Raven), Pillera (commissaris-instructeur).
88. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 2.
89. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, Verhoor Pieter Habets d.d. 7 juli 1789.
90. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 J., Verklaring d.d. 28 augustis 1789.
91. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 53 en 54.
92. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 44.
93. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 32.
94. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 7 en 45.
95. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 8, 42 en 46.
96. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 31.
97. NA Den Haag, Staten-Generaal, inv.nr. 9053, bijlage 58.
98. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 D.
99. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 L.
100. RHCL, RA Limburg, Resolutien van de Hoog Mogende Heeren, etc., 29 september 1789, 674.
101. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 F; Resoluties, inv.nr.20, nr.3776.
102. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 K.
103. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 K en L.
104. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 A (brief van J.H.G. Lamberts aan Witte Tullingh, d.d. 16 februari 1790).
105. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 H en J (stukken van Arnoldina Elisabeth Heldevier).
106. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 H.

107. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 D en H. Van Slijpe bracht zijn gevangenschap in Den Haag waarschijnlijk door in het 'Generaliteits Provoosthuis'.
108. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3792.
109. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3792.
110. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3799.
111. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3811.
112. NA Den Haag, Staten-Generaal, Liassen Requesten, inv.nr. 7990.
113. NA Den Haag, Staten-Generaal, Liassen Requesten, inv.nr. 7987.
114. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 3825.
115. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 K; RHCL, RA Limburg, Resolutien van de Hoog Mogende Heeren, etc., 13 januari 1791, 25; 16 mei 1791, 378; 9 maart 1792, 192.
116. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3836 t/m 3837; NA Den Haag, Staten-Generaal Liassen Requesten, inv.nr. 7996.
117. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, inv.nr. 447.305 M, Conclusie van Eysch.
118. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3838.
119. RA Noord-Brabant, Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Resoluties, inv.nr. 20, nr. 3838; RHCL, RA Limburg, Resolutien van de Hoog Mogende Heeren, etc., 9 maart 1792, 192; 23 maart 1792, 223.
120. RA Noord-Brabant, Lindeman, W.M., Th. F. van Litsenburg, *Raad van Brabant*. Deel I: Inleiding, inventarissen en bijlagen 1-5, 6.
121. RHCL, GA Maastricht, Brabants Hooggerecht, inv.nr. 133.
122. Rosendaal J., *Bataven*, 124, 314, 354.
123. NA Den Haag, Staten-Generaal, Resoluties, inv.nr. 1721.